

Orthoepy of West Slavonic Languages

Practical Exercises (Workbook for practising standard Czech, Slovak and Polish pronunciation)

Ortoepie západoslovanských jazyků Praktická cvičení

(Cvičebnice spisovné výslovnosti češtiny, slovenštiny a polštiny)

Ortoepia západoslovanských jazykov Praktické cvičenia

(Cvičebnica spisovnej výslovnosti češtiny, slovenčiny a poľštiny)

Ortoepia języków zachodniosłowiańskich Ćwiczenia

(Zeszyt ćwiczeń do nauki poprawnej wymowy języka czeskiego, słowackiego i polskiego)

- Visegrad Fund

ORTHOEPY OF WEST SLAVONIC LANGUAGES – PRACTICAL EXERCISES
(Workbook for practising standard Czech, Slovak and Polish pronunciation)

ORTOEPIE ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKŮ – PRAKTICKÁ CVIČENÍ
(Cvičebnice spisovné výslovnosti češtiny, slovenštiny a polštiny)

ORTOEPIA ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKOV – PRAKTICKÉ CVIČENIA
(Cvičebnica spisovnej výslovnosti češtiny, slovenčiny a poľštiny)

ORTOEPIA JĘZYKÓW ZACHODNIOŚLOWIAŃSKICH – ĆWICZENIA
(Zeszyt ćwiczeń do nauki poprawnej wymowy języka czeskiego, słowackiego i polskiego)

Pavlína KULDANOVÁ, Marcel OLŠIAK, Milena HEBAL-JEZIERSKA

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA

Ostrava 2020

Reviewers:

prof. PhDr. Jana Svobodová, CSc. (Ostravská univerzita)
Mgr. Patrik Petrás, PhD. (Univerzita Košťantína Filozofa v Nitre)

Workbook is one of the outputs of the project *Orthoepy of West Slavonic Languages*. This project was made possible through Standard Grant No. 21910068 from the International Visegrad Fund.

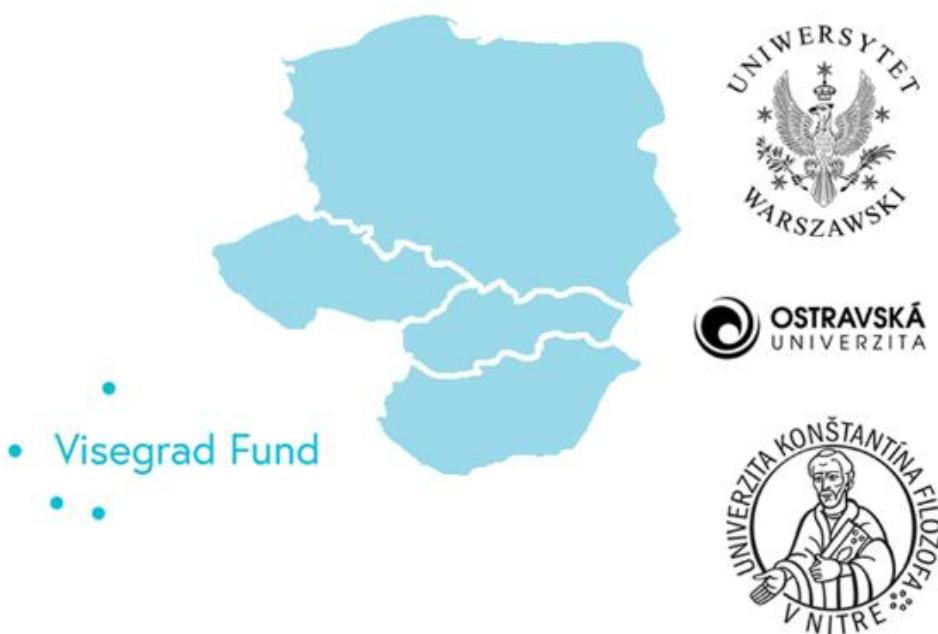
The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe.

www.visegradfund.org

Content:

<u>Part 1 – Exercises for practising standard Czech pronunciation</u> (1. část – Cvičení k nácviku spisovné české výslovnosti) 4
<u>Part 2 – Exercises for practising standard Slovak pronunciation</u> (2. časť – Cvičenia na nácvik slovenskej spisovnej výslovnosti) 20
<u>Part 3 – Exercises for practising standard Polish pronunciation</u> (Część 3 – Ćwiczenia z poprawnej wymowy języka polskiego) 36

PART 1 – EXERCISES FOR PRACTISING STANDARD CZECH PRONUNCIATION

(1. část – Cvičení k nácviku spisovné české výslovnosti)

Pavlína KULDANOVÁ

Cvičení v této části jsou určena k nácviku nejdůležitějších jevů segmentální i suprasegmentální povahy z oblasti české ortoepie. Využít je mohou jak jinojazyční mluvčí učící se česky, tak zájemci o kultivovaný mluvený projev z řad rodilých mluvčích, a to k trénování spisovné výslovnosti oproštěné od nářečních vlivů nebo chyb vyvolaných nedostatečným poučením o ortoepických pravidlech.

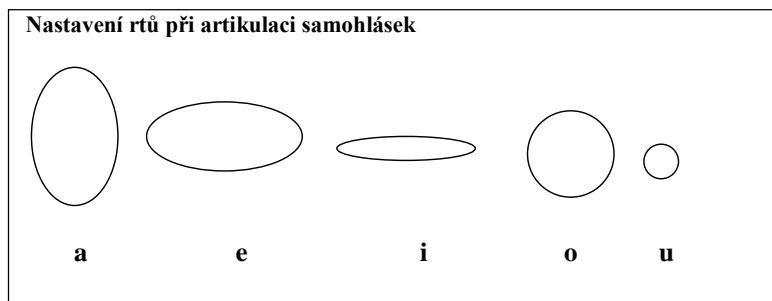
Náplň cvičení je navržena tak, aby přispěla k postupnému zdokonalování výslovnosti samohlásek a jejich spojení, artikulačně obtížnějších souhlásek a souhláskových skupin, k náležitému užívání slovních i větných přízvuků, správné intonace a k logickému frázování; texty byly převzaty z dostupné literatury, většinou umělecké, nebo byly vytvořeny autorkou. Vzhledem k tomu, že se autorce dlouhodobě osvědčuje využití písňových textů při výuce češtiny jako cizího jazyka, objevují se zde také odkazy na písničky vhodné k nácviku konkrétních zvukových jevů.

SAMOHLÁSKY

vysoké	í i		ú u
středové	é e		ó o
nízké		a á	
	přední	střední	zadní

(Vokalický trojúhelník podle HUBÁČEK, J., JANDOVÁ, E., SVOBODOVÁ, D., SVOBODOVÁ, J. Čeština pro učitele. 4., upravené vydání. b. m.: Vade mecum bohemiae, 2010, s. 48. Upraveno.)

1. a) Přečtěte se správnou výslovností samohlásek; dbejte na jejich náležitou kvalitu – na správné nastavení úst při artikulaci (jak ukazují nákresy níže). Připomínáme, že v češtině se ve výslovnosti nerozlišuje i a y (í a ý); písmena i/y se vyslovují stejně – jako [i], písmena í/y jako [i:].

(Nákresy podle CMÍRALOVÁ, J. Uče se mluvit. Brno: Datel, 1992, s. 31.)

lidový – ledový	písek – pásek
kilo – kolo	had – hod
vlek – vlak	zebe – zobe
les – lis – los	růže – rýže
sad – sud – sed	tiká – ťuká
meč – míč	stehy – stuhy – stohy

- b) Vybraná slova z předchozího cvičení užijte v krátkých větách nebo slovních spojeních. (Příklad: lidový zvyk – ledový nápoj; Na zahradě rozkvetly voňavé růže. – Rýže je světově důležitá plodina.)
-

2. a) Při čtení dodržujte délku (kvantitu) samohlásek – dlouhé samohlásky nezkracujte, krátké neprodlužujte. (Upozornění – délka mění význam slov!)

rada – ráda	pata – páta	posila – posílá
byt – být	váha – váhá	světla – světlá
dráha – drahá	poleva – polévá	pára – párá
pás – pas	namáhá – námaha	šípky – šipky
peče – péče	zprava – zpráva	druhy – druhý
vila – víla	dal – dál	psi – psí
myli – mýlí	muže – může	láska – laská

b) Doplňte do slovních spojení správná slova z cvičení 2a:

lékařská; kuchyňská; bouda je přístřešek pro psa; cukrář dort polevou; lidé se často; nácvik výslovnosti mě velmi

3. Samohláskové skupiny (a výrazy po předložkách *k*, *v*, *s*, *z*) čtěte podle uvedených zásad:
 - a) s vkladnou hláskou [j]: studium, Marie, fialka, dieta, viola, dialet, biologie;
 - b) s rázem: k oknu, v autě, s Evou, z Ostravy; u ucha, do Afriky, matka a otec, celá Evropa, pootevřít, modrooká;
 - c) plynule: teorie, teoretický, realita, reálný, realitní, poezie, aorta, chaos, chaotický.
4. Následující verše pro děti přečtěte s pečlivou artikulací, dodržujte náležitou kvalitu a kvantitu samohlásek.

Byl jednou (F. Hrubín)

Byl jednou stoleček, na stolečku drobeček,
v drobečku byl máček a za okny ptáček,
na stolečku krajíc a za dveřmi zajíc,
na stolečku mísa housek a za vraty strýček Rousek.
Za dveřmi i za vraty sníh se lepí na paty.
Otevři už, mámo zlatá, okno, dveře i ta vrata.
Milý ptáček zobe máček,
milý zajíc chrupe krajíc,
strýček Rousek mísu housek.

Jak se staví plot (J. Skácel)

Jedna tyčka, druhá tyčka,
třetí tyčka, potom kůl,
čtvrtá napříč jako příčka,
hned tu máme plotu půl.
Druhou půlku uděláme
jako první plotu půl,
pátou tyčku k šesté dáme,
další příčku, další kůl.
Dřív než vítr plůtek sklátí,
nahrnem ke kůlům zem,
a až bude pevně státi,
honem ten plot přelezem.

Na vaření (V. Provazníková)

Každý vezme kámen,
at' máme dost kamen.
Hned v nich jako zapálíme,
z bláta oběd uválíme.
Já natáhnu těsto
přes celičké město.
To zavinu do závinu.
Z písku bude kopec jíšky!
Umím salát z pampelišky!
Z punčoch budou jelita,
černou hlínou naditá.
Já chci něco krájet!
Tudle!
Tak nakrájej z trávy nudle!
Čepice jsou rendlíky
na chlupaté knedlíky.
Rychle – něco uvaříme,
pak to všechno jako sníme!

5. a) Pro nácvik správné výslovnosti samohlásek využijte slova lidové písni Holka modrooká; nejdřív si přečtěte (a zazpívejte) její základní podobu, poté nahraďte samohlásky původního textu samohláskou jedinou – postupně čtěte (a zpívejte) text pouze se samohláskou *a*, následně s *e*, *i*, *o*, *u* (viz uvedené ukázky):

Holka modrooká, nesedávej u potoka, holka modrooká, nesedávej tam. V potoce se voda točí, podemele tvoje oči. Holka modrooká, nesedávej tam.	Halka madraaká, nasadávaj a pataka, halka madraaká, nasadávaj tam. V pataca sa vada tačá, padamala tvaja ača. Halka madraaká, nasadávaj tam.	Helke medreeké, nesedévej e peteke, helke medreeké, nesedévej tem. V petece se vede tečé, pedemele tveje eče. Helke medreeké, nesedévej tem.
Holka modrooká, nesedávej u potoka, holka modrooká, nesedávej tam. V potoce je hastrmánek, zatahá tě za copánek. Holka modrooká, nesedávej tam.		
Holka modrooká, nesedávej u potoka, holka modrooká, nesedávej tam. V potoce je velká voda, vezme-li tě, bude škoda. Holka modrooká, nesedávej tam.		

Melodii písničky vám přiblíží např. video z televizního pořadu Zpívánky:

<http://pisnicky-pro-detи.eu/holka-modrooka/>.

b) K procvičování náležité výslovnosti samohlásek můžete využít také slova písni z českých pohádek:

Dělání (pohádka Princové jsou na draka): <http://pisnicky-pro-detи.eu/delani-delani/>;

Znám jednu starou zahradu (pohádka Šíleně smutná princezna): <http://pisnicky-pro-detи.eu/znam-jednu-starou-zahradu/>.

SOUHLÁSKY

Podle místa tvoření							
Podle způsobu tvoření	obouřečné	retrozubníčné	přední	zádni	předo-	zado-	hrtanové
			zubodásňové		patrové		
	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +
zívěrové	ústní	P B	T D	Č Ď	K G		razené
	nosní	M	mj	N	Ň	ŋ	
	hlasivkové						
	polozávěrové		C ʒ	Č ʒ			polo-sykové
	středové		S Z	Š Ž			
		F V		J	X γ		sykavé
	bokové		L				šumové
			R				
	kmitavé		Ř ř				bez šumu
	hlasivkové					H	
	řezné		předo-	zado-	hlasivkové		řízené
Podle artikulačního orgánu							

(Tabulka převzata z: HUBÁČEK, J., JANDOVÁ, E., SVOBODOVÁ, D., SVOBODOVÁ, J. *Čeština pro učitele*. 4., upravené vydání. b. m.: Vade mecum bohemiae, 2010, s. 51.)

6. Rozlišujte ve výslovnosti znělé a neznělé souhlásky (aby nedošlo k záměně významu slov!). Pro názornost uvádíme přehled znělostních dvojic (pozn.: souhlásky *l, r, m, n, ň, j* jsou nepárové, jedinečné, nemají neznělý protějšek):

Znělé	b	d	d'	g	v	z	ž	h	ʒ	ʒ̊	ř
Neznělé	p	t	t'	k	f	s	š	x(ch)	c	č	ř̊

peru – beru	chodit – hodit
chladí – hladí	pije – bije
tuby – duby	chut' – hut'
šít – žít	boty – body
sebe – zebe	tělo – dělo
vata – vada	vosí – vozí
těsit – těžit	těsný – děsný
hlad – chlad	chrčet – hrčet

7. Čtěte se správnou výslovností sykavky (*s, z, c, š, ž, č*):

- a) Sysel se syslicí. Zlou Zuzanu zlobí zuby. Celníci na celnici. Šašek šišlá šišlimišli. Žirafy nežerou žížaly. Kočka čichá čumákem.

- b) seká – čeká
zebra – žebra
cedí – sedí
sáček – žáček
kos – koš
cíp – šíp
- cedník – zedník
čenich – ženich
plazí – plaší
pece – peče
myška – myčka
plast – plášt'
- c) (Výslovnostní poznámky k následujícím textům: skupinu *sh* čteme buď [sx], nebo [zh], obojí je správné; číslovky 7, 8 můžeme číst také s vkladným *u*, tedy [sedm] i [sedum], [osm] i [osum].)

Sova v lese (F. Kábele)

Sova sedí sama v lese,
ve dne spí a nepohně se.
V noci houká: „Vstávej, sýčku!“
Potom spolu při měsíčku
slídí po lese.
Když se měsíc za les schová,
očima si svítí sova,
jídlo shánět začíná.
Pak se sýčkem místo spaní
zasedají ke snídani.
To je hostina!

Číhaná (F. Kábele)

Často čichá do pekáče,
často chodí na koláče
myška maličká.
Číhá na ni naše kočka,
až se jednou myšky dočká,
bude honička.
Číhá kočka na myšku,
kotě čeká v pelíšku.
Kočka skočí, čapne myšku,
už ji nese do pelíšku.

Loudavý šnek (Z. Miler, J. Žáček)

Šneku, šnečku, ty jsi louda,
lezeš strašně pomalu –
nepředhoníš lenochoda,
želvu ani žížalu!
Tumáš kolo, vyskoč na něj,
Chce to kapku odvahy.
Projedeš se po paloučku,
Zajedeš si do Prahy.
Pěkně šlápní do pedálů,
At' to fičí, hurá vpřed!
Kdo má kolo, kamaráde,
Může objet celý svět.

Žabák loupežník (F. Kábele)

Žába leží v kaluži,
má veliký žal,
měla velkou žížalu,
žabák jí ji vzal.
Žába leží v kaluži,
pláče ze žalu,
že má žabák v žaludku
její žížalu.

8. Procvičte čtení slov se slabikotvornými souhláskami *r*, *l*, *m*:
- a) vlk, vlčí, krk, krční, smrk, smrkový, vlna, vlněný, hrnout, vyhrnout, uprchnout, chrpa, zrno, trn, krtek, čtvrtkek, čtvrtý, Petr, svetr, vítr; Rožmberk, sedm, osm;
- b) Strč prst skrz krk. Skrč se za drn. Petr trpí ve vlněném svetru vyhrnutém až ke krku.
- c) Budeme si povídат o hrdle. Samo slovo je zvláštní relativně velkým nakupením souhlásek, i když oproti tomu nejsouhláskovatějšímu českému slovu – scvrnkls – nic

moc. Ale na druhé straně slovo hrdlo se běžně používá, což o výrazu scvrnkls říci nelze. (Dudák, 2018, s. 106)

- d) K nácviku můžete využít také texty písniček pro děti *Máme rádi zvířata* a *Kapr*; slova a melodii lze nalézt např. na těchto internetových stránkách: *Máme rádi zvířata* (Jiří Suchý) – <http://pisnicky-pro-detи.eu/mame-radi-zvirata/>; *Kapr* (Jaromír Nohavica) – <http://pisnicky-pro-detи.eu/kapr-pisnicka/>.
9. Věnujte pozornost nácviku výslovnosti hlásky [ř]. Připomínáme, že v závislosti na pozici ve slově a hláskovém okolí se vyslovuje dvojí [ř] – znělé a neznělé (neznělé na konci slova před pauzou nebo v sousedství neznělé souhlásky). Při přetrhávajících potížích s artikulací [ř] využijte tento návod k nácviku, jehož předpokladem je ovšem správná výslovnost hlásky [r]: skousněte zuby a vyslovte šepcem: 1) prodloužené *rrrr* → neznělé [ř],
2) slabiku *dri-dri-dri-dri* → znělé [ř].
- a) řeka, řepa, řasy, řádek, moře, koření, čtyři ořechy, řeč, řidič, březen, září, říjen, vařit kuře, řízek na talíři, dřevo z břízy, hřeben, hřebík, hřbitov, Jiří a Jiřina, Řehoři řekni Ř;
b) mořský příboj, stříbrný keř, skřítek kříčí, tři třísky, vepř pod střechou, Přemysl, kroví, třída, talíř, malíř, lékař, věř, vař, tvář;
c) Byl jednou jeden Řek, a ten mi řek, abych mu řek, kolik je v Řecku řeckých řek. A já mu řek, že nejsem Řek, abych mu řek, kolik je v Řecku řeckých řek.

Řeřicha, ředkvička, řepa, křen, kopřivy před keři, pařezy, kořeny – zlý Kateřinin sen.

Křepelčina večeře (F. Kábele)

Křepelička pod keři
na své děti křepelala,
do keříčku k večeři
křepelátka svolávala.
Seběhly se kolem keře
a už sedí u večeře.
A kdo tomu nevěří,
nedostane večeři.

Řežu dříví (dětské říkadlo)

Řežu dříví na polínka,
at' má čím topit maminka.
Řežu, řežu polena,
až mě bolí ramena.
Až mě bolí celý kříž,
řízy, řízy, řízy, říz.

Řeřicha setá (latinsky *lepidium sativum*), nazývaná též řeřicha zahradní, je rychle rostoucí jedlá bylina, která roste takřka před očima. Listy řeřichy mají chuť podobnou ředkvičce. Pro své výrazné kořenité aroma se přidává do pomazánek, salátů, omáček nebo paštik. Nesmíme ji však vařit – tepelnou úpravou hořkne. Jako koření byla používána již ve starém Římě. Její léčivé vlastnosti jsou skoro neuvěřitelné. (Volně podle: [https://www.bylinkyprovsechny.cz/ovoce-zelenina/1212-rigerha-ucinky-na-zdravi-co-leci-pouziti-uzivani-vyuziti-pestovani-skudci-a-nemoci-rigerhy](https://www.bylinkyprovsechny.cz/ovoce-zelenina/zelenina/1212-rigerha-ucinky-na-zdravi-co-leci-pouziti-uzivani-vyuziti-pestovani-skudci-a-nemoci-rigerhy))

- d) Přečtěte a zazpívejte si píseň *Větře větríčku* z pohádky S čerty nejsou žerty: <http://pisnicky-pro-detи.eu/vetre-vetricku/>.

10. Při čtení se zaměřte zejména na správnou výslovnost souhlásek *l*, *r*, *ř*, *h*. Nezapomeňte (!): *h* je znělá hrtanová hláska, nezaměňujte ji s neznělým velárním *ch* [x]; při artikulaci *l* se špička jazyka dotýká alveolárního (dásňového) výstupku, neklade se ze zadu na zuby nebo mezi zuby; *r* a *ř* jsou dásňové hrčivé hlásky s rychlými kmity špičky jazyka.

- a) husa, houba, historie, had, herec, noha, hlava, hledat, hrách, hrnec, hluchý, hmyz, hranice, hrdina, hřich, odvaha, drahý, pruhovaný; hasiči hasí hořící oheň, Johana hlasitě hlaholí „Ahoj a hurá na hory!“
- b) K oblíbeným jídlům české kuchyně patří smažený sýr, „vepřo-knedlo-zelo“ (tedy vepřová pečeně s houskovým knedlíkem a zelím) nebo řízek s bramborovým salátem.
- c) Když se řekne hmota, představíme si něco, čeho se lze dotknout, na co si můžeme sáhnout. Ve slově hmota jako by se ukrývalo slovo hmat; hmotné je to, co lze ohmatat. Něco je snadno hmatatelné, něco obtížnější. (...) Hnětení hmoty vlastně znamená, že dáváme hmotě nějaký tvar, že například z hmoty těsta vzniknou linecké koláčky. (Dudák, 2018, s. 194–195)

Váleček na nudle (J. Balík)

Váleček na nudle
život si chválí
čím více pracuje
tím víc se válí
Válí se na bříše
na zádech
na uchu
zpívá si tralalá
hopasasa ejchuchu
Válí se dopředu
a zase nazpátek
na čem se vyválí
rázem je na plátek...

Váleček na nudle
život si chválí
čím více pracuje
tím víc se válí

Brouci (M. Kratochvíl)

Díval jsem se na brouka,
čekal jsem, až zabrouká.
Hodinu jsem na něj koukal,
brouk mi ale nezabroukal.
Pak jsem prošel celou louku,
trávou lezlo snad sto brouků,
nad každým jsem chvíli stál
– ani jeden nebroukal!
Na mou duši, v našem kraji
brouci ne a nebroukají.
Proč se broukům říká brouci,
to ví snad jen Vševědoucí.

(Pozn. k výslovnosti tvarů slovesa **být**: *je-li* slovesem pomocným, jako v této básni, počáteční **j** můžeme vynechat; pokud by bylo slovesem plnovýznamovým, počáteční hlásku musíme vyslovit – např. „Myslím, tedy **jsem**.“)

Mlýny (M. Kratochvíl)

Že se mele v mlýně jenom obilí?
To byste se sakramentsky mýlili!
Promluvte si s kaprem nebo s karasem
a budete valit oči úžasem.
Řeknou vám, že mlýny melou hladiny
na víry a napěněné bubliny.
Jak na mlýnské kolo voda naskočí,
zatočí se a hned z toho zdivočí,
takže mlýny vlastně melou také klid,
co chtějí karas a kapr v řece mít.

Medvídek Pú: Láda, láda, čokoláda (A. R. Melrose)

Láda, láda, čokoláda,
a tu každá bába ráda,
i když se jí třese brada,
láda, láda, čokoláda.
Láda, láda, čokoláda,
tou vždy uctíš kamaráda,
té si moje srdce žádá,
láda, láda, čokoláda.
Láda, láda, čokoláda,
lepší je než marmeláda.
Láda, láda, čokoláda,
tramtaráda, tramtaráda.

Lakomá Barka (J. Werich)

Nic nesplete člověka tolík jako jméno vesnice. Třeba Hrdlořezy. Kdo se bojí do Hrdlořez kvůli hrdu, bojí se zcela zbytečně, protože v Hrdlořezích, a to je statisticky dokázáno, hrdu se neřežou o nic více než kde jinde.

Nebo nedaleko Konstantinových Lázní je vesnice Úterý. Přijďte tam ve středu, a jste zase v Úterý. Šest dní v týdnu to jméno lže.

A zrovna tak lhalo jméno vesnice Dejvice, když ještě Dejvice byly vesnice (...). Řekli byste Dejvice, dej více! Tam se asi lidi předhánějí v rozdávání.

Vůbec ne. Lakotili a hamonili. Škrtili, škudlili a byli krkouni. (...) Nejlakomější držgrešle ze všech byla Barka, farářova kuchařka, a to bylo každému známo. Nejenomže schraňovala šlupky od buřtů a šila z nich záclony, nejenomže se do zrcadla nepodívala, aby se neopotřebovalo, ale to byla ona, co tenkrát, když jela do Loun dostavníkem, místo jízdenky chtěla si nechat koleno vrtat, k čemuž nedošlo jen proto, když kočímu to koleno ukázala, raději ji nechal jet zadarmo, než by zneuctil nebozez. (...)

- d) Vytvořte větu nebo slovní spojení se slovy začínajícími na *h* nebo *ch*:

- e) Vytvořte větu, jejíž slova budou začínat souhláskami *l*, *r* nebo *ř*.

- f) Správnou výslovnost problémových hlásek můžete trénovat rovněž na písňových textech:

Lachtani (Jaromír Nohavica; k procvičení hlásky *l*): <http://pisnicky-pro-detи.eu/lachtani/>;

Mravenčí ukolébavka (Zdeněk Svěrák, Jaroslav Uhlíř; k nácviku hlásek *h*, *l*): <http://pisnicky-pro-detи.eu/mravenci-ukolebavka/>;

Chvátám (Zdeněk Svěrák, Petr Skoumal; k procvičení hlásky *ch* [x]): <http://pisnicky-pro-detи.eu/chvatam-chvatam/>.

11. Rozlišujte ve výslovnosti hlásky [d, t, n] a [d', t', ň]. Připomínáme, že souhlásky [d', t', ň] vyslovujeme, pokud jsou graficky zaznamenány jako *d'*, *t'*, *ň*, *dě*, *tě*, *ně* nebo *di*, *ti*, *ni* (v této slabice je palatalizovaná výslovnost pouze ve slovech českého původu, nikoli ve slovech přejatých; příklad: nikdo [*ňigdo*] – ministr [*ministr*]):

- d'ábel, d'obat, bud', přijd', t'ukat, t'apat, paňáca, ſouma, děti nás někdy nepotěší, hodiny tikají, Vladimír nebyl nikdy v divadle;
- ministerstvo školství, dialektová komunikace, vanilkový pudink, Monika jela sanitkou na polikliniku, Dominik diktuje dialog, dům pro seniory, monitor má úhlopříčku čtyřicet centimetrů, manifestace proti diskriminaci, politická satira, minimum tradičních titulů.
- Palatalizovanou výslovnost [ň] a [t'] můžete trénovat také s pomocí dětské písničky *Chňapík, malíčký krokodýl* (překlad německého originálu „Schnappi, das kleine Krokodil“): <http://pisnicky-pro-detи.eu/chnapik-malicky-krokodyl/>.

12. Procvičte výslovnost zadopatrové (velární) varianty hlásky *n* – [ŋ], která se vyslovuje před *k* nebo *g*:

- a) lano – lanko, Hana – Hanka, Lena – Lenka, plena – plenka, písmeno – písmenko; banka, maminka, Blanka, slunko, halenka, malinko, linka, tank, prkýnko;
- b) tango, mango, Kongo, angrešt, Anglie, anglický, angína, bubny bonga a konga.
13. Znělostní a artikulační asimilace jsou v češtině časté, ale v některých souhláskových skupinách k nim ve spisovné výslovnosti nesmí docházet – tuto skutečnost si uvědomte při čtení skupin *tv*, *kv*, *sv*, *chv*, *cw*, *šv* nebo spojení ostré a tupé sykavky [sč]:
- a) tvar, tvaroh, otvor, kvalita, květák, svetr, svůj, chválit, chvojí, cvičit, cválat, švagr, švadlena; tvoje tvář, sfouknout svíčku, mistrovství světa, čtvrtý den v týdnu je čtvrtek, v květinářství jsou květiny v květináčích, mrkvový salát, nešvindluj kvůli pochvale;
- b) písčitý, rozčesat, rozčílit se, rozčarováný, sčítat, zčásti, z Čech, s Čínou; být rozčarováný z Čeňka z Časlavi, rozčesat si vlasy na písčité pláži.
14. Slabika *mě* se má vyslovovat s vkladným *ň* jako [mňe], nikoli s vkladným *j*; uplatněte toto pravidlo při čtení následujících výrazů:
- město, měsíc, náměstí, odměna, země, zemědělství, změnit zaměstnání, změřil si mě pohledem.
15. Dvě stejné souhlásky uvnitř slova lze vyslovit jako jednu hlásku, pokud se tím nezmění význam slov, případně pokud se nejedná o složeninu nebo o tvar imperativu končícího na *-me*:
- a) měkký, kamenný, Anna, bezstarostný, vyšší, babiččin;
- b) racci, poddaný, nejjasnější, dvojjazyčný, uvědomme si;
- c) Jan Novák, byl lepší, pod dubem, bez zubů, mávám mámě, vyslovuj jasně.
16. Čtěte se správnou výslovností všech hlásek:

Rýmovačky (J. Balík)

Kovář ková	Kouř se kouří
záře září	šaty šatí
plovák plová	bouře bouří
tvář se tváří	trat' se tratí
zvonek zvoní	moji zlatí
nebo cinká	místo hračky
tohle přece od malinka	já vám
znám	tyhle rýmovačky
	dám

Krtek (E. Frynta)

Minulý čtvrtek
šel po mně krtek,
že jsem mu, potvoře,
jen taktak utek.

Vylezl ze země
dva kroky vedle mě
a tak až tajemně
vám si mě změřil
od hlavy k lopatě –
a já mu, proklatě,
vždycky tak věřil!

Zlaté kapradí (M. Drijverová)

Na jednom z českých hradů žili dva rytíři, bratři Jan a Petr. Jan byl dobrý jako chléb, nikomu by neublížil, nikoho neošidil, byl spokojen i s málem. Zato Petr byl člověk tvrdý, nesmiřitelný a pyšný a jeho cíle byly vysoké.

„Což mám žít do smrti na tomto ubohém hrádku? Kdybych měl víc zlata, stříbra a drahokamů, měl bych i moc! Český trůn je volný, mohl bych se stát králem!“

„Proč bys chtěl vládnout všem Čechům?“ divil se Jan. „Zde máme dost poddaných, o které se musíme starat a kteří pro nás pracují. Máme i dostatek stříbra a zlaťáků, abychom žili bez starostí.“

Tak Jan rozmlouval bratrovi velikášské myšlenky, ale marně. Touha po bohatství a moci zcela ovládla Petrovo srdce. Není tedy divu, že když uslyšel od sluhy o staré vědmě, která všechno zná, že se za ní hned vypravil.

Musel projet hlubokým lesem kolem divokých skal, až konečně dorazil k chatrči, v níž stařena žila. Vařila tam čarowné nápoje, které zbavují bolestí, zahánějí noční můry a přinášejí klid. Uměla také čist v lidských osudech.

Ulekl se jí Petr, když vyšla na práh, oči měla uhrančivé a úsměv málo příjemný. Přesto ale promluvil a stařenu zdvořile pozdravil. (...)

Beránek a strašidla (D. Spanlangová, P. Sýkora)

Beránek se celý den bezstarostně pásł kolem lesa. K večeru najednou vyšel z toho lesa myslivec.

Tedy myslivec... Na první pohled jako myslivec opravdu vypadal. Zelené kalhoty a kamizola, zelený klobouk s bažantím pérem, flinta přes rameno...

Na druhý pohled v něm ale chytrý beránek snadno poznal převlečeného vlka.

„Dobrý večer, hloupý beránku,“ povídal ten převlečený vlk.

„Dobrý večer,“ odpověděl zdvořile beránek.

„Ty se tu klidně paseš, pochutnáváš si na šťavnaté trávě – a zatím tamhle na hradě, který stojí za tebou na té černé skále, je zakletá ovečka,“ pokrčoval vlk-myslivec ve své zpupné řeči.

„Vážně?“ zeptal se beránek.

„Ano. Je to strašlivě strašidelný hrad. Ale kdo by se tam odvážil a strašidel se nebál, ten ovečku vysvobodí.“

„Já bych se odvážil!“ řekl kurážně beránek. (...)

Když nadešel večer, vlci vykukovali z hradního okna a netrpělivě čekali, kdy se už beránek vydá do hradu. (...) Za chvíličku stál před hradní branou. Brána se s vrzáním a skřípotem otevřela a beránek vešel na hradní nádvoří. (...)

„Húúú! Húúú!“ Beránekovi přeletěla nad hlavou sova, varovně zahoukala a zase zmizela ve tmě. (...)

Severní vítr (píseň Jaroslava Uhlíře a Zdeňka Svěráka; melodie viz např.: <http://pisnicky-pro-detи.eu/severni-vitr/>)

Jdu s děravou patou,
mám horečku zlatou,
jsem chudý, jsem slab, nemocen.
Hlava mě pálí
a v modravé dáli
se leskne a třptytí můj sen.

Kraj pod sněhem mlčí,
tam stopy jsou vlčí,
tam zbytečně budeš mi psát.
Sám v dřevěné boudě
sen o zlaté hroudě
já nechám si tisíckrát zdát.

Severní vítr je krutý,
počítej, lásko má, s tím.
K nohám ti dám zlaté pruty
nebo se vůbec nevrátím.
K nohám ti dám zlaté pruty
nebo se vůbec nevrátím.

Tak zarůstám vousem
a vlci už jdou sem,
už slyším je výt blíž a blíž.
Už mají mou stopu,
už větří, že kopu
svůj hrob a že stloukám si kříž.

Zde leží ten blázen,
chtěl dům a chtěl bazén
a opustil tvou krásnou tvář.
Má plechové hrnek
a pář zlatejch zrnek
a nad hroben polární zář.

Severní vítr je krutý,
počítej, lásko má, s tím.
K nohám ti dám zlaté pruty
nebo se vůbec nevrátím.
K nohám ti dám zlaté pruty
nebo se vůbec nevrátím.

(Nácvik výslovnosti si můžete zpříjemnit také čtením a následným zpěvem níže uvedených písní a operky – „pohádkové miniopery“:

Tři čuníci – Jaromír Nohavica: <http://pisnicky-pro-detи.eu/tri-cunici/>;

Když jde malý bobr spát – Petr Skoumal: <http://pisnicky-pro-detи.eu/kdyz-jde-maly-bobr-spat/>;

Červená karkulka (operka) – Zdeněk Svěrák, Jaroslav Uhlíř: [http://pisnicky-pro-detи.eu/cervena-karkulka-pisnicka/](http://pisnicky-pro-detи.eu/cervena-karkulka-pisnicka/.).)

SUPRASEGMENTÁLNÍ JEVY

17. Nezapomeňte při čtení na správné kladení slovního přízvuku (ten je v češtině vždy na první slabice plnovýznamového slova a obvykle také na předložce v předložkovém spojení):

Básnička o větru (J. Balík)

Fouká si	nad řepou
fouká si	nad mákem
jak se mu zalíbí	nad čapím zobákem
medvěda zalechtá	nad růží
motýla políbí	nad šípkem
plotem se protáhne	který ho popíchá...
povozí po střeše	A když se unaví
rozcuchá obilí	a trochu zadýchá
trávu zas učeše	pro novou sílu hned
zátoce nafouká	do lesa pospíchá
vlny a lokýnky	pod břízku
v balkónech otře se	pod jedli
maminkám o plínky	pod smrček malý
pustí se za vlakem	jak pytel brambor
za pánum s ruksakem	se do mechu svalí
za broukem	a co pak udělá
za myškou	to dobře víme –
za dívkou Františkou	bud' se dá do spaní
za klukem Lojzíkem	anebo dříme
co jede s vozíkem	bud' se dá do spaní
tunelem proběhne	anebo zívá
proletí komínem	tak jako po práci
potom se zatočí	odpočívá
na poli nad kmínem	

Na plotně v kastrólu (J. Weinberger; zkráceno)

Na plotně v kastrólu	Na hrušky
zapraskal omastek	na jabka
A já jsem	na draky
dostal vztek	v pohádkách
na celý svět	Na svetry
Na plotnu	na džíny
na kastról	na všechny množiny
na kuchyň	Na zdraví
na máslo	na nemoc
Na mámu	na píli
na tátu	na lenost
na hlávku salátu	

18. Procvičujte správnou větnou intonaci, melodii. Rozlišujte intonaci ukončující a neukončující, intonaci vět oznamovacích, rozkazovacích a tázacích (s odlišnými melodémy otázek doplňovacích, které začínají tázacími zájmeny nebo příslovci, a otázek zjišťovacích, u nichž čekáme odpověď *ano/ne*; pouze na konci zjišťovacích otázek může tón našeho hlasu stoupat).

- a) Víte, co je první slovo, které dítě řekne? Není to těžké uhodnout. Máma. A druhé slovo? Táta? No, dejme tomu, ale co když je otec nezvěstný? Napadá vás nějaké jiné slovo, které by mohlo říct? Soused? Ale no tak, nechte si ty vtípky ohledně otcovství, mířím jinam. (Čech, 2016, s. 21; upraveno)
- b) Znáte Jindřicha Osmého? Byl to čiperný král, který si založil vlastní církev jen proto, aby se mohl rozvést. A pak zase oženit. A zase rozvést. A zase oženit. A kolik že to měl manželek? Šest. Hrůza! Dovedete si představit, že se musel otravovat se šesti různými tchyněmi? I když předpokládám, že byl celkem bohatý, a tak je mohl poslat na dlouhodobou nedobrovolnou dovolenou třeba někam do Skotska. A kolik měl asi peněz? (Čech, 2016, s. 35; upraveno)
- c) Jak dlouho už tu sedíte? Nebo snad ležíte? Pochybuju, že byste četli vestoje. (...) Tak mi promiňte, jestli jsem vás vyrušil při čtení, jen mi prosím prozraděte, jak dlouho už tu sedíte nebo ležíte. Vážně už 10 hodin? Tak to jste teda vytrvalí! (Čech, 2016, s. 147, 149; upraveno)

19. Přečtěte ve dvojcích rozhovor, dbejte na užití náležité intonace. Poté vytvořte vlastní variantu rozhovoru, v němž uplatníte základní konverzační obraty.

A:	B:
Ahoj.	Ahoj.
Jak se jmenuješ?	Jmenuju se Řehoř Hrubý. A ty?
Já jsem Helena. Odkud jsi?	Jsem z Plzně, ale studuju v Polsku. Ty jsi taky z Čech?
Ano, z Ostravy. A kde studuješ?	Studuji na Varšavské univerzitě.
Kolik je ti let?	Je mi 24 let.
Máš nějaké sourozence?	Ano, mám.
Máš bratra, nebo sestru?	Mám 3 bratry a 4 sestry.
Čím bys chtěl být?	Chtěl bych být překladatel, tlumočník nebo učitel jazyků.
Jaké jazyky znáš?	Kromě češtiny mluvím dobře polsky, slovensky a anglicky a učím se německy, francouzsky a španělsky.

20. Při čtení souvislých textů si kontrolujte jak bezchybnou výslovnost hlásek a jejich spojení, tak logické členění (kladení pauz), náležité kladení slovních a větných přízvuků a vhodné modulační prostředky – přiměřené tempo řeči, hlasitost a správnou intonaci.

a) **Podzemní voda stále klesá**

Český hydrometeorologický ústav (ČHMÚ) monitoruje zásoby podzemní vody pomocí sítě vrtů už přes padesát let. Hluboké vrty sahají do hloubky až stovek metrů. Častěji se ale na našem území setkáme s vrty mělkými sahajícími maximálně třicet metrů pod zem. Díky této

komplexní monitorovací síti se daří detailně mapovat dopady sucha na zásoby podzemní vody. (...) (Šťastná, 2019, s. 21)

b) Příběhy Afriky

Moje mise v Kongu byla jasná – postavit se tváří v tvář gorilám horským, které nenajdete nikde jinde na světě. Jejich domovem je vulkanická oblast pokrytá pralesem na hranici Konga, Ugandy a Rwandy. Konžská část patří národnímu parku Virunga. (...) Po chvilce strávené prosekáváním se mačetou přes hustý porost jsme na místě. Ocitáme se v bezprostřední blízkosti horských goril. Abychom zabránili přenosu lidských chorob, musíme si na ústa nasadit roušku, až pak přistupujeme ke zvířatům blíž.

A v tom ho zpozoruju. Mohutný stříbrohřbetý samec ode mne stojí na dva metry. Dívám se do jeho pronikavých očí a mám pocit, že se dívám do očí člověka. Je to neuvěřitelný pocit, pozorovat tato zvířata ve volné přírodě.

Tito lidoopi, kteří byli dlouhá desetiletí považováni člověkem za nebezpečné tvory z lesa, jsou i přes svou obdivuhodnou velikost velmi plachá a mírumilovná zvířata. Horské gorily dnes patří k jedněm z kriticky ohrožených druhů. Kdysi jich tu žily tisíce a kvůli člověku se dostaly na samý pokraj vyhynutí. Dnes jich na celé planetě žije odhadem jen 800. (...) (Krejčová – Kubalová, 2017, s. 61–62)

c) O Skleněné horě

Asi jenom v té nejpohádkovější zemi na světě měli vysokou horu, skleněnou od úpatí až k vrcholku. A na tom vrcholku byste mohli zhlédnout zámek ze zlata, o kousek dál jabloň, která rodila jen a jen zlatá jablka. Na tu jabloň se den co den dívala ze své stříbrné komnaty krásná princezna už skoro celých sedm let. A víte, co si celou tu dobu přála?

Přála si, aby se nějaký statečný rytíř dostal po stěně té skleněné hory až na vrchol, utrhl zlaté jablko a podal jí ho. Neboť pouze ten odvážlivec, který by to dokázal během těch sedmi let, se mohl stát manželem té princezny. Tak totiž bylo psáno ve starých kronikách, tak o tom zpívali za doprovodu loutny zpěváci a trubadúři. (...) (Hulpach, 2007, s. 180)

21. Na závěr této 1. části cvičebnice si přečtěte a zazpívejte: a) píseň *Českopolská* od Jaromíra Nohavici, v níž budete trénovat jak českou, tak polskou výslovnost (melodie viz <http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/blog/virtually2/ceskopolska.mp3>):

- Otevři mi, lásko moje.
- Nie otworzę, bo się boję.
- Proč se bojíš, moje milá?
- Bym się w tobie zagubiła.
- Na misce ti nesu třešně.
- Ale mówisz, chłopcze, śmiesznie.
- Bud' si vezmi, anebo nech.
- A juž wiem: Ty jesteś Czech.
- Lepší Čechem, nežli Němcem!
- Słyszę, jak ci stuka serce.
- Pusť mě dovnitř, budem sami.
- W Polsce obcych nie wpuszczamy!
- Já ti přeče ale nejsem cizí,
ty vidělas mě v televizi.
- Telewizja – medium grzechu.
Wejdź, Ty mój uparty Czechu!

b) českou a slovenskou výslovnost procvičíte na textu písni *Cudzinka v tvojej zemi*, kterou zpívají Xindl X a Mirka Miškechová (<https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=Y5AGJiya-UY>).

VÝBĚROVÁ ODBORNÁ LITERATURA K TÉMATU

- HÁLA, B. *Výslovnost spisovné češtiny I. Výslovnost slov českých*. Praha: Academia, 1967.
- HŮRKOVÁ, J. *Česká výslovnostní norma*. Praha: Scientia, 1995.
- KRČMOVÁ, M. *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty*. 2., opravené vydání. Ostrava: OU, 2006.
- KROBOTOVÁ, M. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. Olomouc: UP, 2000.
- LUKAVSKÝ, R. *Kultura mluveného slova*. Praha: AMU, 2000.
- PALKOVÁ, Z. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum, 1994.
- POKORNÁ, J., VRÁNOVÁ, M. *Přehled české výslovnosti*. Praha: Portál, 2007.
- ROMPORTL, M. a kol. *Výslovnost spisovné češtiny. Výslovnost slov přejatých*. Praha: Academia, 1978.
- ZEMAN, J. *Základy české ortoepie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008.

POUŽITÁ LITERATURA

- BALÍK, J. *Kolik váží motýl*. Praha: SNK, 1989.
- CMÍRALOVÁ, J. *Učte se mluvit*. Brno: Datel, 1992.
- ČECH, L. *Angličtina pro lamy*. Praha: Euromedia Group k. s. – Knižní klub, 2016, s. 21, 35, 147, 149.
- DRIJVEROVÁ, M. Zlaté kapradí. In: *Příběhy z hradů a zámků*. Praha: Euromedia Group k. s. – Knižní klub, 2007, s. 42.
- DUDÁK, V. *Skryto ve slovech aneb Co nám slova vlastně říkají*. Praha: Cattakan, 2018, s. 106, 194–195.
- FRYNTA, E. *Písničky bez muziky*. Praha: Albatros, 1988.
- HUBÁČEK, J., JANDOVÁ, E., SVOBODOVÁ, D., SVOBODOVÁ, J. *Čeština pro učitele*. 4., upravené vydání. b. m.: Vade mecum bohemiae, 2010.
- HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*. Praha: Albatros, 1974.
- HULPACH, V. O Skleněné hoře. In: *Bylo nebylo... Pohádky z celého světa*. Praha: Euromedia Group k. s. – Knižní klub, 2007, s. 180.
- KÁBELE, F. *Brousek pro tvůj jazyček*. Praha: Albatros, 2004.
- KRATOCHVÍL, M. *Hodina smíchu*. Frýdek-Místek: Alpress, 2000.
- KREJČOVÁ, V., KUBALOVÁ, A. (eds.) *Příběhy Afriky*. In: *Objektiv objevuje svět*. Praha: Česká televize, 2017, s. 61–62.
- MELROSE, A. R. Láda, láda, čokoláda. In: *Čtení na dobrou noc o Medvídkově Pú*. Praha: Pragma, 1999, s. 11–12.
- MILER, Z., ŽÁČEK, J. *Krtek kamarád*. Praha: Euromedia Group k. s. – Knižní klub, 2003.
- PROVAZNÍKOVÁ, V. *Elce pelce kotrmelce*. Praha: Knižní klub, 2006.
- SKÁCEL, J. *Květy z nahořklého dřeva*. Praha: Mladá fronta, 2000.
- SPANLANGOVÁ, D., SÝKORA, P. Beránek a strašidla. In: *Pohádky ovčí babičky*. Praha: Albatros, 2008.
- ŠŤASTNÁ, T. Podzemní voda stále klesá. *Týdeník Rozhlas*, roč. 29, č. 37, s. 21.
- WEINBERGER, J. *Ach ty plachty, kde je mám?* Praha: M. Vích, J. Weinberger, 1996.
- WERICH, J. Lakomá Barka. In: *Fimfárum*. Praha: Československý spisovatel. 1987, s. 71.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Cudzinka v tvojej zemi*: <https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=Y5AGJiya-UY> (cit. 2019-09-15).
- Červená karkulka*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/cervena-karkulka-pisnicka/> (cit. 2019-09-09).
- Českopolská*: <http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/blog/virtualky2/ceskopolkska.mp3> (cit. 2019-09-20).
- Dělání*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/delani-delani/> (cit. 2019-09-09).
- Holka modrooká*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/holka-modrooka/> (cit. 2019-09-09).
- Chňapík, malíčký krokodýl*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/chnapik-malicky-krokodyl/> (cit. 2019-09-09).
- Chvátám*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/chvatam-chvatam/> (cit. 2019-09-09).
- Kapr*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/kapr-pisnicka/> (cit. 2019-09-09).
- Když jde malý bobr spát*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/kdyz-jde-maly-bobr-spat/> (cit. 2019-09-09).
- Lachtani*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/lachtani/> (cit. 2019-09-09).
- Máme rádi zvířata*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/mame-radi-zvirata/> (cit. 2019-09-09).
- Mravenčí ukolébavka*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/mravenci-ukolebavka/> (cit. 2019-09-09).
- Tři čuníci*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/tri-cunicici/> (cit. 2019-09-09).
- Věře větríčku*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/vetre-vetricku/> (cit. 2019-09-09).
- Řeřicha setá*: [https://www.bylinkyprovsechny.cz/ovoce-zelenina/1212-rericha-ucinky-na-zdravi-co-leci-pouziti-uzivani-vyuziti-pestovani-skudci-a-nemoci-rerichy](https://www.bylinkyprovsechny.cz/ovoce-zelenina/zelenina/1212-rericha-ucinky-na-zdravi-co-leci-pouziti-uzivani-vyuziti-pestovani-skudci-a-nemoci-rerichy) (cit. 2019-08-28).
- Severní vítr*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/severni-vitr/> (cit. 2019-09-15).
- Znám jednu starou zahradu*: <http://pisnicky-pro-detи.eu/znam-jednu-starou-zahradu/> (cit. 2019-09-09).

PART 2 – EXERCISES FOR PRACTISING STANDARD SLOVAK PRONUNCIATION

(2. časť – Cvičenia na nácvik slovenskej spisovnej výslovnosti)

Marcel OLŠIAK

Základnou podobou jestvovania slovenského jazyka je hovorená zvuková reč, pričom jej usporiadanosť zabezpečujú spoločensky záväzné normy spisovnej výslovnosti. V našich teoretických opisoch sa opierame o kodifikačnú príručku Á. Kráľa *Pravidlá slovenskej výslovnosti* z roku 2009. Vďaka spracovaniu vybraných zvukových javov ide o pomôcku, ktorá umožní nácvik spisovnej výslovnosti záujemcom o štúdium slovenského jazyka.

V segmentálnej oblasti sa zameriavame na jednotliviny v reči, na hlásky. Pri výslovnosti sa objavujú viaceré ortoepické chyby: krátenie dlhých samohlások, nesprávna výslovnosť dvojhľások, chyby v znelostnej asimilácii, zjednodušovanie spoluľáskových skupín a zdvojených spoluľások. Celkové vyznenie prejavu výrazne ovplyvňuje suprasegmentálny systém. V cvičeniach sa zameriavame na tri základné modulácie: tónovú, časovú a silovú. Pri nedodržiavaní správnej intonácie dochádza k prednesovej neprimeranosti, nepresvedčivosti či monotónnosti.

SAMOHLÁSKY

Klasifikácia slovenských samohlások

	nelabializované		labializované
	predné	stredné	zadné
vysoké	i, í		u, ú
prostredné	e, é		o, ó
nízke		ä, a, á	

1. Skracovanie dlhých samohlások je v spisovnej slovenčine vážna ortoepická chyba, ktorá môže spôsobovať aj problémy v dorozumievaní. Prečítajte nahlas:

- zástavka – zastávka
- babka – bábka
- mali – máli
- Hana – Haná
- pila – píla
- sitá – sýta
- krik – krík
- pokladnička – pokladníčka
- sud – súd
- kura – kúra
- luky – lúky.

2. Ku skracovaniu dlhých samohlások dochádza často v ustálených výrazoch. Prečítajte nahlas:

- Želám vám dobrý deň!
- Šťastlivý nový rok!
- Prosím vás o trpezlivosť.

3. Dlhé samohlásky sa skracujú vo viacslabičných slovách, najmä v koncových slabikách.

Prečítajte nahlas:

- Máme nové informácie z národného parku.
- Prechádzali sa nedaleko poľnohospodárskeho družstva.
- Zapáčil sa jej kostým s nenápadnými odtieňmi zelenej farby.
- Víno pochádza zo západoslovenského regiónu.

4. Precvičte si výslovnosť slovenských samohlások:

Rapotala straka:

Aká že som, aká?

Hovorí jej teta kačka:

Ty si známa rapotačka,

Taká si ty taká, moja milá straka

(Krista Bendová: **Straka**)

5. Samohláska *ä* je charakterizačný zvuk slovenčiny, ktorý sa vyslovuje iba po perných spoluuhláskach *p*, *b*, *m*, *v*. Ide o pohybovú hlásku, ktorá sa zvukovo podoba súčasne na hlásku *e* a *a*, v spomalenej výslovnosti *ea*. Pokúste sa vysloviť samohlásku *ä* v týchto slovách:

- mäso, mäta, pamäť, päta, päť, väčší, nevädza, bábä.

6. Na základe protikladu dvojhlásky s i-ovým segmentom a hláskovými skupinami *j + a*, *j + e*, *j + u* pozorujte rozdiel v ich výslovnosti. Prečítajte nahlas:

- vie – vije
- kopia – kopija
- priat’ – prijat’.

7. V prevzatých slovách sa samohlásková skupina nemení na dvojhlásku. Prečítajte nahlas:

- kanoe, klišéovité, ľalia, odysea, premiér, gymnázium, aloa, kakao.

8. Precvičte si výslovnosť dvojhlások v domácich slovách a samohláskových skupín v prevzatých slovách. Dbajte na to, aby nešlo o rovnakú výslovnosť:

- dobre kúria – zemianska kúria
- kopia – kópia
- maria – Mária
- dieťa – diéta
- melie – kamélie
- cudziu – ľaliu
- paniu – gymnázium.

9. V domáčich slovách sa vyskytujú samohláskové skupiny iba v predponových slovách a v zložených slovách. Vyslovujeme ich tak, aby sme medzi nevsúvali nijaký pomocný zvuk (*j, v*). Zároveň vznikajú aj na hraniciach slov, ktoré sa vyslovujú bez prestávky. Prečítajte nahlas:

- naučiť sa, vyorať, zaiskriť, veľkoobchod, sebaistý, vodoinštalatér, dobrý obed, moderné električky, ale i ona odpisovala.

10. Všimnite si výslovnosť dvojhlásky *ô*, ktorú si nemôžeme zamieňať so samohláskou *ó* alebo hláskovou skupinou *v + o*. Prečítajte nahlas:

- kôň, kôpor, vôbec, vôňa, vôkol, kvôli, môžem, môj, pôst, pôvod, dôvod, dôraz, tôňa, hrôza, fialôčka, ôsmak, ôs.

11. Precvičte si výslovnosť slovenských dvojhlások:

Čo je to? Opytovali sa menšie dietky. Neviete? Čudovali sa väčšie. Predsa snežienky. Poskakovali okolo snežienok, ale nikto sa neopovážil ich odtrhnúť.

Prešiel deň, prešiel druhý a na tretí snežienky zmizli. Kto ukradol snežienky? Spytovali sa dietky. Bežali do riaditeľne a tam našli v pohári snežienky. Vy ste ukradli biele snežienky. Vravia deti. Ale nie. Kvietky sa samy pýtali do riaditeľne, lebo vonku fúkal vietor a padal sneh. Snežienkam bola zima, a tak som ich priniesla dnu a tu im vôbec nie je chladno.

Deti zaspievali bielej snežienke pieseň:

Snežienočka drobnučká,

Kvietoček maličký,

Biele líčka mráz ti vonku spálí.

Tu nie je mráz, ani biely sneh,

Prídeme sa na teba pozrieť'.

(Mária Haštová: **Snežienky**)

SPOLUHLÁSKY

Klasifikácia slovenských spoluhlások

PODĽA MIESTA ARTIKULÁCIE	PODĽA ARTIKULUJÚCEHO ORGÁNU
pernoperné (bilabiálne) p, b, m, ſ	pernoperné (bilabiálne) p, b, m, ſ
pernozubné (labiodentálne) f, v, m	pernozubné (labiodentálne) f, v, m
ďasnové (alevolárné): predoďasnové (prealevolárné) t, d, n, n_o, s, z, c, ʒ zadoďasnové (postalvolárné) š, ž, Č, Ľ, r, l, r_o, Ľ_o, ř	jazykové (lingválne): končekové (apikálne) t, d, n, n_o, s, z, c, ʒ, r, l, r_o, Ľ, ř, ž, č, Ľ predochrbtové (predorzálné) t, d, ſ, ſ_o, ř, ř_o zadochrbtové (postdorzálné) k, g, ɣ, x, y
ďasnovopodnebné (alveopalatálne) t̪, d̪, ſ̪, l̪	
tvrdopodnebné (palatálne) j	
mäkkopodnebné (velárne) k, g, ɣ, x, y	
hrtanové (laryngálne) h	

12. Mäkké l' sa vždy vyslovuje, keď je označené graficky mäkčeňom. Prečítajte nahlas:

- l'ad, vôl'a, kráľovský, maľovať, plúca, kl'uč, chvíľa, lalia, l'utovať, l'udia, kašeľ', žial', motýľ', l'avý, l'ahkost', tol'ko, veľký, l'ubíť, l'udstvo.

13. V spisovnej slovenčine sa nežiada výslovnosť výrazne mäkkého *l*, ale zreteľná diferenciácia *l* – *l'*. Dbajte na to, aby bol vo vašej výslovnosti počuteľný rozdiel medzi *l* a *l'*:

- lavica – l'avica
 - rola – roľa
 - posol – posol'
 - polka – Poľka
 - lanový – l'anový
 - lak – l'ak
 - uhol – uhol'.

14. Mäkké *d'*, *t'*, *ň*, *l'* sa vyslovuje pred samohláskami *i*, *í*, *e* a pred dvojhláskami *ia*, *ie*, *iu* v domácich slováč. Spisovná výslovnosť *l'* sa vytráca, objavuje sa prirodzene v reči Slovákov, ktorí ju majú nárečovo podloženú. Prečítajte nahlas:

- lekvár, leto, ale, lebo, len, výlet, liek, lietať, úsiliu, včeliu, liat', lieh, lipa, robili;
 - deti, dedina, divák, divadlo, vidieť, dielo, teta, tekvica, mati, nechcel, nemožné, nikdy.

15. Výslovnosť spoluhlások *h* – *ch* je náročná pre hovoriacich s materinským jazykom, v ktorom nie je zastúpená znelá hrtanová spoluhláska *h*. Postup nácviku výslovnosti:

- hra na ozvenu: hahóó, hlasný smiech: ha-ha-ha-ha-ha;
- *h* + znelá spoluhláska alebo samohláska: hip-hop, hopi-hopi-hop, hopsasa, halušky, Hanka, hádaj, Helenka, hodina, holub, hudba, hus, hrubý, hruška, hračka, hrozný, hlava, hlas;
- izolované *chchchch*, napodobňovanie smiechu: cha-cha-cha, che-che-che, chi-chi-chi;
- slová po slabikách: cha-lu-pa, cho-ro-ba, chy-ba, ku-chy-ňa, ti-cho, stre-cha, dý-chat’;
- hladný – chladný, hudobný – chudobný, horí – chorý, hodiť – chodiť’.

16. Výslovnosť skupín spoluhlások so slabičnými spoluhláskami *r*, *ŕ* a *l*, *ĺ* je niekedy chybne realizovaná vsúvaním samohlásky. Sledujte svoju výslovnosť:

- splniť, čln, plt’, vlna, slnko, mlčať, hľbiť, kľb, hľbka, stíp, blcha, dlh, kízačka, Plzeň, vlk, tlk;
- vrčať, vítačka, mrkva, Trnava, vŕba, šrbina, frk, ffkat’, zrkadlo, kŕmič, drkotať, krt, nádrž;
- Strč prst skrz krk.

17. Prečítajte spoluhlásku *v* v rôznych pozíciah, ktorá sa v závislosti od pozície v slabike zvukovo realizuje:

- pred vokálom alebo sonórny konsonantom ako [v]:
voda, vedieť, vlak, vrah;
- v postsonantickom postavení (na konci slabiky) ako pernoperné [ň]:
krv, polievka, pravda, najprv;
- pred znelou šumovou spoluhláskou ako párový konsonant [w]:
vdova, vzduch, vzbura, v meste;
- pred neznelou spoluhláskou mení sa na neznelý protiklad [f]:
včela, vtedy, vták, však.

18. V spisovnej výslovnosti sa spoluhláskové skupiny *stn*, *štn*, *zdn*, *ždn*, *štň*, *štl*, *ždn* vo vnútri slova nejednodušujú. Záver prostredného konsonantu sa nevynecháva, nemá byť ani príliš výrazný, má byť naznačený. Nacvičte si správnu výslovnosť spoluhláskových skupín, ktoré sa nejednodušujú:

- vlastnosť, šťastný, prázdniny, zlostný, námestník, dáždnik, naprázdno, zjazdné, prednostne, kapustnica, vlastník, týždne, miestnosť, starostlivý, rastlina, živnostník, elektrina, vzdelanie.

19. Nacvičte si správnu výslovnosť spoluľáskových skupín, ktoré sa zjednodušujú:

- mestský, egyptský, šeststo, svetský, prezidentský, študentský, prievidzský, holandský, švédskej, loďstvo, huncútstvo, zvieratstvo.

20. K zdvojeniu spoluľásky v rámci slova dochádza, keď sa stretnú:

- dve identické záverové alebo úžinové spoluľásky, napr. Anna, mäkký,
- dve znelostne odlišné spoluľásky, napr. väčší, užší,
- dve mäkkostne aj znelostne odlišné spoluľásky, napr. šesťdesiat, odtiaľ,
- spoluľásky *d*, *t*, *d'*, *t'* so sykavou spoluľáskou, napr. sudca, predsa.

Nacvičte si výslovnosť zdvojených spoluľások, ktorá sa realizuje bez prerušenia, akusticky sa vníma ako dlhá hláska. Prečítajte nahlas dvojice slov:

- poddaný – podaný
- ranný – raný
- sudca – súca
- zajatca – zajaca
- vedci – veci
- otca – oca.

21. Nacvičte si výslovnosť skupín sykaviek, ktorá je nezjednodušená a nezdvojená:

- mužský, rozžiarit', černošský, piesčitý, rozšíriť, scítanie, scerveniet', zžiť sa.

22. Prečítajte text:

Prázdniny sú tu. Šťastné deti si v kalendári starostlivo zaznačili počet týždňov sladkého ničnerobenia. Niektoré súce mali dôvod byť rozčarované z koncoročného vysvedčenia, ale žiaľ ich určite rýchlo prejde pri pomyslení na dva mesiace, ktoré strávia so svojimi kamarátmi. Budú stvárať huncútske kúsky, ved' si zaslúžia oddych po každodennom rannom vstávaní a nosení ľažkej tašky do školy. Teraz budú môcť deti leňošiť aj doobeda. Mnohé majú starých rodičov na dedine, čo vyhovuje najmä mestským deťom.

23. Ak sa spoluhláska *n* nachádza pred spoluhláskami *k*, *g*, d'asnove *n* sa mení a vyslovuje sa mäkkopodnebné *n*. Prečítajte:

- Anka, peňaženka, slnko, mango, sfinga, špongia.

24. Ak d'asnove *n* stojí pred pernopernou spoluhlásku *b*, vyslovuje sa ako *m*. Prečítajte:

- klenba, hanba, bonboniéra, ženba.

25. Znelostná asimilácia, ktorá je v slovenčine spätná, je jedným z činiteľov spôsobujúcich efekt splývavej výslovnosti. Pri znelostnej asimilácii sa jedna alebo viacej hlások pripodobňuje inej hláske.

Spoluhlásky		záverové				trené			polo-záverové		
párové	neznelé	p	t	ť	k	s	š	f	ch	c	č
	znelé	b	d	d'	g	z	ž	v	h	dz	dž
nepárové	znelé	m, n, ſ				l, j, r					

(Zdroj: http://ics.upjs.sk/~novotnyr/home/software/tex/latex_kudlicka/latex12.html)

Prečítajte slová:

- medzi ktorými nie je prestávka:

drozd spieva, plod práce, dážď prestal, vlak odišiel, had syčí;

- v predložkových spojeniach:

od včerajška, v Prahe, z cesty, s Jožom;

- na konci slov pred prestávkou:

dub, mosadz, raž, pstruh, mozog, roh, mládež, reťaz;

- na hranici slovných základov v zložených slovách:

beztak, kníhtlačiareň, cechmajster;

- na hranici predpony a koreňa alebo základu slova:

vstúpiť, podpis, občerstvenie, nadchod, rozkaz, podstielka.

26. Neslabičné predložky *s*, *k* sa tiež vyslovujú podľa pravidla znelostnej asimilácie na hranici slov. Ak nasleduje neznelá spoluhláska, vyslovuje sa *s*, *k*, ak nasleduje znelá hláska, vyslovujú sa *z*, *g*:

- s babbou, s rokmi, k hore, k mame, s bratom, svládou, kmúru, k zubárovi.

27. Znelostná asimilácia sa výnimočne neuskutočňuje pred niektorými osobnými zámenami, vtedy vyslovujeme *s*, *k*. Vokalizované predložky *so*, *ku* sa v spojení s osobnými zámenami vyslovujú *so*, *ku*, všade inde *zo*, *gu*. Prečítajte:

- s ním, s ňou, s nami, s vami, k vám, k nim, k nemu, k nej, ku mne
- so Soňou
- so mnou
- ku Katke
- ku mne
- so sestrou
- ku káve
- so súrodencami
- ku kultúre.

28. Asimilovať sa môže aj skupina spoluhlások (neznelých i znelých). Sledujte, ktoré skupiny spoluhlások sa asimilujú v týchto vetách:

Nechcel som svoju radost' zakrývat'.

Nebudem ti môct' dať to, čo som ti sl'úbil.

Naša babka vedela piecť výborné koláče.

Za neho by som prst do ohňa nevložil.

Najprv sa musíš teplo obliecť a potom pôjdeme.

Rozprával sa s nami dosť odmerane.

Mačka naježila srst' a zdvihla chvost ako palicu.

29. Prečítajte veršovačky a pozorujte priebeh znelostnej asimilácie:

A ta kočka-bielobočka,
hopsa hore do oblôčka.
V oblôčku je jež,
dobre ho tam strež.

(Mária Rázusová Martáková: **Aka-tika**)

Cupi-lupi do chalupy,
Cupi-lupi, domov bež.
Ja som zmokol,
Ty si zmokla,
Kto nebeží – zmokne tiež!

(Krista Bendová: **Dážď**)

Ďurko v lese počuje
dub, dub, duby, dub, duby,
to si d'atel' lekár ostrí
svoje zuby.

Rukavice, čapica,
Už je dobrá sanica,
Úlohy si urob hned',
Na sanicu rýchlo let'!

(Zlatá brána)

SUPRASEGMENTÁLNE JAVY

30. Prečítajte vety, pričom vždy ich stvárnite s jednou z uvedených emócií: 1. hnev, 2. smútok, 3. radosť. Pozorujte ich zvukové stvárnenie.

- No predstav si, keď prišli domov, našli deti v pohode. Vzorne sa učili. Mama si vypýtala žiacke knižky. Zdenku pochválila, nad Peťovou sa rozčúlila.

31. Uspokojivá končiaca melódia (konkluzívna kadencia) má klesavý ráz, kadenciou hovoriaci naznačuje, že už nebude vo vete ďalej pokračovať, že je veta ukončená. Prečítajte vety:

- Situácia vo všetkých hasičských zboroch je stále zúfalá.
- Ráno vstal o šiestej.
- Kiež by to vyšlo!
- Prines mi noviny!
- Dávajte pozor!
- To som teda nečakala!
- To je škandál!
- Koľko je tam ľudí?
- Kde ste boli na dovolenke?

32. Neuspokojivá končiaca melódia (antikadencia) je charakteristická stúpavým rázom. Ide o opytovacie vety, ktoré nemajú na začiatku opytovacie zámeno. Odpoved'ou na zist'ovaciu otázku je „áno“ alebo „nie“. Prečítajte otázky:

- Nemeškal ti ráno autobus?
- Nikto ma dnes nehľadal?

- Páčilo sa ti predstavenie?
- Už si prečítał dnešné noviny?
- Mala si pripravené všetky veci na prezentáciu?

33. Neuspokojivá nekončiacia melódia (semikadencia) spája do jedného celku jednotky vety v priradovacom alebo podradovacom súvetí. Hovoriaci naznačuje, že výpoved' ešte neukončil a bude v nej pokračovať.

- Most sa zrútil dnes ráno v čase, keď ho opravovali stavební robotníci.
- Z dovolenky sme sa vrátili skôr, lebo sa naše deti nudili.
- Dlho premýšľala, ako mu to oznámi.
- Divadlo oslávilo svoje výročie programom, v ktorom vystúpili všetci herci.

34. Povedzte slovo „prosím“ vždy s inou silou, výškou a farbou hlasu. Zistíte tak, koľko podob môže mať slovo „prosím“ a čo všetko sa týmto slovom dá povedať, ak k nemu pridáme inú intonáciu.

35. Prečítajte rečnícky prejav a všímajte si melodický priebeh viet:

Vážení prítomní, zamysleli ste sa niekedy nad tým, čo je hudba. Jedným z najstarších a najkrajších prostriedkov na vyjadrenie pocitov a skúseností a krás bola a je hudba. Vždy tu bola a určite aj vždy bude. Je odpočívadlom medzi poschodiarmi nášho času pripravené pre toho, kto si chce vydýchnuť, popremýšľať, nabrat' nové sily pre ďalšie poschodia.

Už v praveku boli ľudia v podstate schopní robiť niečo, čo by sa možno dalo nazvať hudbou a až dodnes existovala v každom období ľudských dejín a pomaly sa vyvíjala. No v našom storočí sa jej vývoj veľmi zrýchlil a človek si má v súčasnej dobe naozaj z čoho vybrať. A na každého pôsobí rôzny druh hudby rôzne. Hudba zasahuje ľudí, či chcú alebo nechcú. Napríklad niekoho klasická hudba upokojuje, pomáha mu pri koncentráции, oddychu, iní ju nemôžu ani počuť, lebo ich nudí, nezaujíma.

A čo hudba dokáže? Prakticky všetko. Človeka nervózneho, strémovaného, nahnevaného alebo so zlou náladou môže správny typ hudby priviesť do úplnej pohody, nesprávny typ môže zase niekomu v relatívnej pohode úplne pokaziť náladu.

(Zdroj: <https://www.zones.sk/>)

36. Prečítajte článok, pričom postupne využíte každý variant tempa:

- rýchle, neutrálne, pomalé.

Osem storočí slovenskí pltníci splavovali naše rieky a drevo i ďalší tovar dovážali nielen do ostatných regiónov Uhorska, ale aj na sever k Baltiku či na juh po Čierne more. Dnes je to už zabudnuté povolanie, ale pri čítaní o ňom občas naskakujú zimomriavky. Nielen dobrodružstvo, ale aj odvaha a sila charakterizovali pltníctvo. Osemsto rokov prinášalo obživu ľuďom z horských oblastí. Určitý presný letopočet, ked' sa s pltníctvom na Slovensku začalo, nie je možné.

37. Prízvuk je v spisovnej slovenčine pevne viazaný na prvú slabiku slova, čo vylučuje jeho schopnosť rozlišovať význam. Prízvuk však pomáha vymedziť slovo ako základnú sémanticko-rytmickú jednotku. Prečítajte vety:

Moji známi nemali peniaze.

Máme smelé plány.

Týždeň nevidel svoju susedu.

38. Prečítajte s dôrazom slovo, ktoré je napísané tučným písmom:

Od rána sa jej **motá** okolo sukne.

Reval ako zmyslov zbavený.

Tak sa to tu vždy **robilo**.

Tak sa to tu **vždy** robilo

Tak sa to tu vždy robilo.

Večer určite zavolá.

Večer určite **zavolá**.

Večer **určite** zavolá.

39. Prečítajte básne a pozorujte realizáciu suprasegmentálnych javov.

Náš domček

Domček náš je malý,
ale pravý chrám,
v ktorom pokoj, blaho
usmieva sa nám.
V izbe otec drahý
radostne pracuje,
v kuchyni zas matka
pokrm nám hotuje.
Na dvore si zobká
húска i kurička,
v stajni seno chrumká
biela kravička.
V malej záhradôčke
kvitne mnohý kvet,
za humnom je pole,
šíry Boží svet!
Tak nám je tu dobre,
ach, tak milo je!
Všetko ma tu teší,
všetko sa smeje.
Len Ty, Pane Bože,
žehnaj vždy náš dom,
by sme všetci zdraví
prebývali v ňom.

(Zdroj: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1231/Uram-Podtatransky_Zlate-perlicky-pre-dobre-deticky/1#ixzz64GOVBFaR)

Laco Novomeský: Slnce na vodách (úryvok)

Klin výsin syčí šípy bystriny,
džezuje žvatlavý džavot riav,
krok gondol klokoce tokom potokov
pod plotom topoľov
a balád balvany valia vlny valného Dunaja:
hujaja,
do mora,
do mora,
hujaja.
To pohreb šepce množstvo bied
pri tanci nábrezím
a mŕtve slnce uprostred
vedie svoj žltý stín.

(Zdroj: https://www.babelmatrix.org/works/sk/Novomesk%c3%bd_Laco-1904/Slnce_na_vod%c3%a1ch)

40. Zaspievajte si niektorú zo slovenských ľudových alebo populárnych piesní, vďaka čomu si precvičíte ortoepické javy. Tu je niekoľko tipov:

Bola babka, mala capka (<https://www.youtube.com/watch?v=N5jxoRa4l40>);

Pod horou, pod horou (<https://www.youtube.com/watch?v=CTsUaBA9gwo>);

Elán – Vymyslená (<https://www.youtube.com/watch?v=QsYqozP9ABk>);

Peter Bič Projekt – Nedívaj sa tak (https://www.youtube.com/watch?v=Gy_affIwEmU).

Otestujte sa

1. Ortoepia je náuka:

- A o správnom písaní a hovorení
- B o správnom písaní
- C o spisovnej výslovnosti
- D o správnom prednese poézie.

2. Zákonitosť rytmického krátenia sa prejavuje v slovách:

- A krásny, taliansky, slávny
- B mestám, ženám
- C bášnam, piesňam.

3. V slovenčine sú dvojhlásky v týchto slovách a tvaroch:

- A demokracia, diamant, Ázia, viadukt
- B piatok spievať, viera, čiarka
- C dvor, svoj, tvoj, duo, dav, ovca
- D priučiť sa, vyumelkovany, priusilovný, z Ázie
- E pôvod, paniu, dievča, kôň.

4. Znelé hlásky sú:

- A všetky spoluohlásky
- B všetky samohlásky
- C dvojhlásky
- D zvučné spoluohlásky
- E slabičné r, l, í, í
- F p, t, k, c, č, s, š.

5. Znelostná asimilácia sa v spisovnej slovenčine uskutočňuje na týchto miestach:

- A na hranici samostatných slov
- B na hranici morfém
- C na hranici predpony a koreňa alebo základu slova
- D pred pádovou príponou
- E na hranici slabík vnútri slova.

6. V slovách „existovať“, exemplár, exhalát, exminister“ vyslovujeme:

- A ekz
- B egz
- C eks
- D egs.

7. Spisovná výslovnosť slovného spojenia „košť a koža“ je:

- A kost' a koža
- B kozd' a koža
- C kozť a koža
- D kosd' a koža.

8. Správne sa vyslovuje:

- A sme, s Evou
- B zme, z Evou
- C g řemu, g nám
- D k řemu, k nám.

9. Predložkové spojenia „s ním, s ňou, s nami, s vami, s nimi, so mnou, ku mne“ vyslovujeme v spisovnej slovenčine:

- A z ňím, z ňou, z nami, z vami, z ňimi
- B s ňím, s ňou, s nami, s vami, s ňimi
- C zo mnou, gu mňe.

10. V spisovnej slovenčine v slovách „sudca, dvadsať, radšej, predsa, srdce“ vyslovujeme:

- A dc, dš, ds
- B tc, tš, ts

- C obyčajné (jednoduché) c, č
 D zdvojené c, č.

11. V slovenčine sa v spisovnej výslovnosti niektoré spoluľáskové skupiny zjednodušujú, niektoré sa nezjednodušujú. Správne vyslovujeme:

- A šťastní, dáždnik, prostrední
 B šťasní, dážník, prosrední
 C bohatstvo, švédske/švédsky, šesťsto
 D bohactvo, švétsky, šesto
 E šessto.

12. V tvaroch osobných zámen „ten, tento, onen, tej, tí, tie, tejto, títo, oní“ sa v spisovnej slovenčine vyslovuje:

- A ťen, ťento, oňen, ťej, ťí ...
 B ten, tento, onen, tej, tí ...
 C ťen i ten, ťie i tie ...
 D nevyslovuje sa tie, vyslovuje sa iba ťie.

13. V spisovnej slovenčine vyslovujeme:

- A kúpele, páliť, kašlem, prišli
 B kúpeľe, páliť, kašľem, prišľi
 C pripúšťa sa výslovnosť s le, li aj s ľe, ľi.

14. V spisovnej slovenčine vyslovujeme tzv. tvrdé t, d, n, l v slovách ako „dramatik, baladik, botanik“. Slová ako „banánik, hotelík, referátik“ vyslovujeme:

- A banánik, hotelík, referátik
 B banánik, hotelík, referátik
 C pripúšťa sa výslovnosť s „t, d, n, l“ aj s „ť, d, ď, ň, ľ“, lebo sú to prevzaté slová.

15. Slovný prízvuk je v spisovnej slovenčine:

- A na prvej slabike slova
 B na poslednej slabike slova
 C na predposlednej slabike slova
 D na druhej slabike slova od jeho začiatku.

16. Vetný prízvuk a dôraz je:

- A na východisku výpovede
 B na jadre výpovede
 C na začiatku vety (výpovede)
 D môže byť na hociktorom slove
 E vždy je na poslednom slove vety (výpovede).

17. Prestávka (pauza), ktorá zabezpečuje prehľadnosť prejavu, sa volá:

- A fyziologická
 B logická
 C umelecká
 D rétorická.

18. Melodický priebeh viet „Kto to povedal?“ a „Povedal to Martin?“:

- A je rovnaký a obidve vety majú stúpavú melódiu
 B je rovnaký a obidve vety majú klesavú melódiu
 C prvá veta má klesavú melódiu (konkluzívnu kadenciu)
 D druhá veta má stúpavú melódiu (antikadenciu)
 E prvá veta má stúpavú melódiu
 F druhá veta má klesavú melódiu.

Správne odpovede:

1. C	4. B, C, D, E	7. B	10. D	13. B	16. B, D
2. A, C	5. A, B, C	8. B, D	11. A, D	14. A	17. B
3. B, E	6. B	9. B	12. B	15. A	18. C, D

LITERATÚRA

- ALABÁNOVÁ, Mária. *Slovenský jazyk a slovenská literatúra v základných školách s vyučovacím jazykom maďarským*. Nitra: UKF, 2015. 208 s. ISBN 9788055808833.
- BÓNOVÁ, Iveta. *Ortoepia na segmentálnej úrovni*. Košice: Šafárik Press, 2019. 99 s. ISBN 978-80-8152-750-0.
- BUGÁROVÁ, Marta. *Intonácia a sémantika vety*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2001. 132 s. ISBN 80-8050-464-4.
- HOLČÍK, Jaroslav. *Cvičenia zo slovenskej ortoepie*. Nitra: PF v Nitre, 1987. 63 s.
- KRÁĽ, Ábel. *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. 3. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996. 626 s. ISBN 80-08-0035-7.
- KRÁĽ, Ábel. *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. 2. vyd. Bratislava: Matica slovenská, 2009. 423 s. ISBN 978-80-7090-907-2.
- KRÁĽ, Ábel. *Slovenská výslovnosť*. 1. vyd. Banská Bystrica: Učebné pomôcky, n. p., 1979. 173 s.
- KRÁĽ, Ábel, SABOL, Ján. *Fonetika a fonológia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989. 392 s. ISBN 80-08-00036-8.
- OLŠIAK, Marcel. *Ortoepia javiskovej reči*. Nitra: UKF, 2013. 72 s. ISBN 978-80-558-0523-8.
- SABOL, Ján, BÓNOVÁ, Iveta, SOKOLOVÁ, Miloslava. *Kultúra hovoreného prejavu*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita, 2006. 255 s. ISBN 80-8068-398-0.
- TOMAJKOVÁ, Elena. Princípy prirodzenosti a jednoduchosti v zvukovej rovine slovenčiny. In: *Principy stavby a fungovania slovenčiny*. 1. vyd. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1999, s. 144–158. ISBN 978-80-89236-26-8.
- ZÁBORSKÝ, Viliam. *Výslovnosť a prednes*. 4. vyd. Bratislava: Vysoká škola múzických umení, 1991. 107 s. ISBN 80-85182-1-65.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Bola babka, mala capka: <https://www.youtube.com/watch?v=N5jxoRa4l40>

Elán – Vymyslená: <https://www.youtube.com/watch?v=QsYqozP9ABk>

Peter Bič Projekt – Nedívaj sa tak: https://www.youtube.com/watch?v=Gy_affIwEmU

Pod horou, pod horou: <https://www.youtube.com/watch?v=CTsUaBA9gwo>

Rečnícky prejav: <https://www.zones.sk/>

Tabuľka znelych a neznelych hlások: http://ics.upjs.sk/~novotnyr/home/software/tex/latex_kudlicka/latex12.html

Literárne ukážky:

https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1231/Uram-Podtatransky_Zlate-perlicky-pre-dobre-deticky/1#ixzz64GOVBaR

https://wwwbabelmatrix.org/works/sk/Novomesk%c3%bd,_Laco-1904/Slnce_na_vod%c3%a1ch

PART 3 – EXERCISES FOR PRACTISING STANDARD POLISH PRONUNCIATION

(Część 3 – Ćwiczenia z poprawnej wymowy języka polskiego)

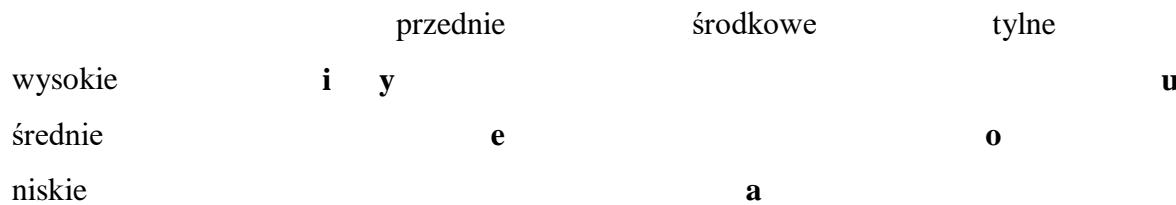
Milena HEBAL-JEZIERSKA

Niniejszy zestaw ćwiczeń stanowi część książki poświęconej poprawnej wymowie języków zachodniosłowiańskich. W tym rozdziale został przedstawiony zbiór ćwiczeń, który może posłużyć użytkownikom polszczyzny do sprawdzenia, czy ich wymowa jest zgodna z zasadami ortoepii języka polskiego. Zadania zostały przygotowane z myślą o zwykłym rodzimym użytkowniku polszczyzny nieobciążonym wadami wymowy. Przydadzą się także osobom uczącym się języka polskiego. Materiał wykorzystany w ćwiczeniach został zaczerpnięty z korpusu języka polskiego NKJP, obserwacji naukowych oraz dostępnych publikacji.

Należy mieć na uwadze, że przedstawiany tu zestaw ćwiczeń nie jest pomocą logopedyczną. Nie został również pomyślany jako podręcznik do nauki dykcji.

PODZIAŁ GŁOSEK W POLSZCZYŹNIE

1. Trójkąt samogłoskowy¹

2. Podział spółglosek

Rysunek 1 Klasifikacja spółglosek²

Klasifikacja spółglosek

Miejsce zapory	Wargowość								Przedniojęzykowość								Środkowojęzykowość				Tylniojęzykowość			
	Wargowo-zębowość				Dwuwargowość				Przedniojęzykowo-zębowość				Przedniojęzykowo-dziąsłowość				Pre-palatalne		Post-palatalne					
	Twardość	Zmiękczenie	Twardość	Zmiękczenie	Twardość	Zmiękczenie	Twardość	Zmiękczenie	Twardość	Zmiękczenie	Twardość	Zmiękczenie	Twardość	Zmiękczenie	Twardość	Zmiękczenie	dźw.	bez.	dźw.	bez.				
Typ zapory	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.	dźw.	bez.		
Zwarcie			[b]	[p]	[b']	[p']	[d]	[t]	[d']	[t']	[d̪]	[t̪]							[g']	[k']	[g]	[k]		
Zwartoszczelinowość									[ʒ]	[c]	[ʒ']	[c']	[ɛ̄]	[ɛ̄̄]	[ʒ̄]	[ɛ̄̄̄]	[ʒ̄̄]	[ɛ̄̄̄̄]	[ɛ̄̄̄̄̄]	[ɛ̄̄̄̄̄̄]	[ɛ̄̄̄̄̄̄̄]			
Szczelina	[v]	[f]	[v']	[f']					[z]	[s]	[z']	[s']	[ʐ̄]	[ʂ̄̄]	[ʐ̄̄̄]	[ʂ̄̄̄̄]	[ʐ̄̄̄̄̄]	[ʐ̄̄̄̄̄̄]	[ʐ̄̄̄̄̄̄̄]	[ʐ̄̄̄̄̄̄̄̄]	[ʐ̄̄̄̄̄̄̄̄̄]	[ʐ̄̄̄̄̄̄̄̄̄̄]	[ʐ̄̄̄̄̄̄̄̄̄̄̄]	
Półotwarcie nosowe					[m̄]	[m̄̄]	[m̄̄̄]		[n̄]	[n̄̄]	[n̄̄̄]		[ŋ̄]	[ŋ̄̄]	[ŋ̄̄̄]	[ŋ̄̄̄̄]	[ŋ̄̄̄̄̄]	[ŋ̄̄̄̄̄̄]	[ŋ̄̄̄̄̄̄̄]	[ŋ̄̄̄̄̄̄̄̄]	[ŋ̄̄̄̄̄̄̄̄̄]	[ŋ̄̄̄̄̄̄̄̄̄̄]	[ŋ̄̄̄̄̄̄̄̄̄̄̄]	
Półotwarcie ustne-boczne									[l̄]	[l̄̄]			[l̄̄̄]	[l̄̄̄̄]										
Półotwarcie ustne-drążace													[r̄]	[r̄̄]	[r̄̄̄]									

¹ Trójkąt samogłoskowy został opisany na podstawie informacji zawartych w książce *Język polski. Encyklopedia w tabelach*, pod redakcją Wojciecha Mizerskiego, Warszawa 2005, s. 16.

² Tabela spółglosek została zaczerpnięta z książki Marka Wiśniewskiego *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*, Toruń 2001, s. 64.

3. Półsamogłoski

Do półsamogłosek (glajdów) zaliczamy *ł* i *j*, fonetycznie zapisywanych: .

Występują one w wariantach ustnych i nosowych. Ponadto , oprócz wariantu podstawowego, może wystąpić w wariantie bezdźwięcznym oraz zmiękczonym.

4. Wykaz oznaczeń³

- . – kropka pod literą – udzięsławienie głoski,
- ' – kreska nad literą – miękkość głoski,
- ' – kreska obok litery – zmiękczenie głoski,
- ~ – tylda nad literą – nosowość głoski,
- kreska na literą – szczelinowość,
- łuk pod literą – półsamogłoskowość.

ĆWICZENIA

Ćwiczenie 1

Proszę wymówić samogłoski pojedynczo, a następnie w podanych połączeniach. Proszę pamiętać o stopniowej zmianie tempa, najpierw wolno, potem coraz szybciej.

a) a a a a

aa

b) e, e, e, e

ee

c) i, i, i, i

ii

d) y, y, y, y

yy

e) u, u, u, u

uu

Ćwiczenie 2

Proszę starannie wymówić następujące wyrazy i połączenia głosek.

a) ala, ola, ela, ula;

³ Wykaz oznaczeń według Wiśniewskiego 2001: 28.

- b) ale, ole, ele, ule;
- c) ali, oli, eli, uli;
- d) aly, oly, uly;
- e) aoeui, aoeui, aoeui, aoeui.

Ćwiczenie 3

Proszę sprawdzić, czy wymawiają Państwo poprawnie wyrazy, w których głoski *o* i *e* sąsiadują ze sobą.

- bezpośrednio, czułego, dlaczego, konfidenckionalnie, może, na pewno, nerwowego, niego, pewnego, pogrzeb, swojego, tomem, wejściowego.

Ćwiczenie 4

- a) Proszę wymówić poprawnie wyrazy, w których dwie samogłoski występują obok siebie.
- feeria, nauka, nieeatowy, reemigranci, zaabsorbowany, zaoferowany, zaatakowany, zaakceptowany, zaawansowany, zaufanie, zauważać.

Uwaga!

Wyraz *nauka* ma trzy sylaby *na-u-ka*.

Akcent pada na *-u-*.

- b) Proszę poprawnie przeczytać następujący fragment.

W ramach projektu Nauka dla Ciebie, realizowanego przez Centrum Nauki Kopernik wraz z Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego, docieramy do miejsc, w których nieczęsto poznaje się prawa nauki przez samodzielne eksperymentowanie. W 2019 roku zamierzamy dotrzeć Naukobusem do 100 małych miejscowości, a **Planetobusem** do kolejnych 60⁴.

- c) Proszę starannie przeczytać fragment wiersza Jana Brzechwy zatytułowany **Muł**⁵.

Muł wierzgnął opryskliwie:

„Ogromnie wam się dziwię,

To bardzo brzydki nałóg

⁴ <http://www.kopernik.org.pl/dla-nauczycieli/naukobus/> (dostęp: 20.10.2019 r.).

⁵ http://wiersze.juniora.pl/brzechwa/brzechwa_m09.html (dostęp: 20.10.2019 r.).

Udzielać komuś nauk
Sam jesteś dosyć kuty.

Ćwiczenie 5

Proszę poprawnie przeczytać poniższe wyrazy⁶.

- hydraulik, pauza, auto, neutralny, laur, raut.

Ćwiczenie 6

Proszę poćwiczyć wymowę następujących wyrazów⁷. Jak są w wymowie realizowane litery *q* i *ɛ*?

- a) kąpać, kąpiel, kąpielisko, kąpielówki, nastąpić, przystąpić, skąpiec, stąpać, wstąpić, ustąpić, wystąpienie, zastąpić;
- b) dostęp, następny, postęp, przestępcy, tępy, tępota, wstęp, występ, zastępca;
- c) głęb, gołęb, kłęb, narąbać, trąbka, ząb;
- d) głęboki, głęboko, w kłębie, zęby, z Dęblina, z głębi.

Ćwiczenie 7

Proszę poćwiczyć wymowę następujących wyrazów. Jak są w wymowie realizowane litery *q* i *e*?

- a) kąt, kilkadziesiąt, kurczątko, na zewnątrz, piątek, początek, sprzątnąć, wątły, wątpić, wewnętrz, wrzątek, wyjątek, wyjątkowy, zapłatywać, zwierzątko;
- b) chętnie, natręt, obojętny, okrągły, pięta, pręt, sprzęt, wstręt, uśmiechnięty, pamiętać, pamiętnik, piętnował, piętrzyć, śrubokręt, święty, tępno, wnętrze, zakręt, zamęt, zamknięty zapamiętale;
- c) błąd, odkąd, skąd;
- d) będę, gawęda, wędrówka, względem, zbędny, błędny, wędrowiec.

Ćwiczenie 8

Proszę poćwiczyć wymowę następujących wyrazów. Jak są w wymowie realizowane litery *q* i *ɛ*⁸?

- a) łączyć, gorączka, ksiądz, miesiąc, mówiąc, połączenie, tysiąc, widząc, włącznie;
- b) podłączyć, przełączyć,łączyć, wyłączyć, załączyć;

⁶ Wymowa tych wyrazów jest dyftongiczna.

⁷ Poprawna wymowa *q* i *ɛ* jest realizowana w tych wyrazach jako *om* i *em*.

⁸ Poprawna wymowa *q* i *ɛ* jest realizowana w tych wyrazach jako *on* i *en*. *N* jest wymawiane diałowo, jeżeli po *q* i *ɛ* następuje gloska diałowa.

- c) podłączać, przełączacać, włączać, wyłączać, załączać;

Uwaga!

Wyrazy typu: włączyć, wyłączyć, załączyć itp. wymawiamy *on* (*n* jest tu wtórnio udzięslowione), a nie błędnie *an*.

- d) dręczyć, klęczeć, męczyć, pajęczyna, ręce, więc, więcej, zmęczony;
e) księdza, nędza, między, przedzej, pieniądze.

Ćwiczenie 9

Proszę poćwiczyć wymowę następujących wyrazów. Jak są w wymowie realizowane litery *q* i *ę*⁹?

- a) łąka, mąka, pajak, przesiąknięty, rąk, wsiąkać, zabłakany;
b) ciąg, ciągle, ciągnąć, chorągiew, okrągły, pociąg, wyciągać;
c) dziękować, dźwięk, lęk, męka, piękny, ręka, rękaw, rękawica;
d) księga, pielęgniarka, sięgać, w kręgu, zasięgnąć, węgorz, węgiel.

Ćwiczenie 10

Proszę poćwiczyć wymowę następujących wyrazów. Jak są w wymowie realizowane litery *q* i *ę*¹⁰?

- a) bądź, ogarnąć, odpocząć, podjąć, usiądź, uśmiechnąć, wziąć, żołędź;

Uwaga!

Poprawna forma to: *wziąć*, a nie ~~wzięść~~.

- b) będzie, cięcie, dzięcioł, nakręcić, narzędzie, niechęć, osiągnięcie, pamiętać, pojęcie, zdjecie, zieć, ze zwierzęciem.

Ćwiczenie 11

Proszę poćwiczyć wymowę następujących wyrazów. Jak są w wymowie realizowane litery *q* i *ę*¹¹?

- a) cofnawszy, dziąsło, drążek, fąfle, gąsienica, gąszcz, kąsek, książka, mąż, obowiązek, sąsiad, Śląsk, ukąszenie, wąs, wąski, wstrząs, wstrząsnąć, związek;

⁹ Poprawna wymowa *q* i *ę* jest realizowana w tych wyrazach jako *on* i *eŋ*.

¹⁰ Poprawna wymowa *q* i *ę* jest realizowana w tych wyrazach jako *or* i *eń*.

¹¹ Poprawna wymowa *q* i *ę* jest realizowana w tych wyrazach dyftongicznie.

- b) ciężar, ciężarówka, ciężko, gałęzie, gęś, język, kęs, klęska, księżyca, mężczyzna, miesiąc, mięso, rzęsa, tęsknota, wąchać, węch, węszyć, więź, więzienie, zwycięzca, zwycięstwo.

Ćwiczenie 12

Proszę poćwiczyć wymowę następujących wyrazów. Jak są w wymowie realizowane litery *q* i *ę*¹²?

- a) przejął, uśmiechnął, wyciągnął, zaczął;
- b) podjęli, stanęli, wzięli, zaczęli, zginęli.

Ćwiczenie 13

Proszę poprawnie przeczytać poniższe fragmenty wierszy na głos.

- a) Witold Gawdzik, **Z ortografii chcesz mieć pięć...**(fragment)¹³.

Z ortografii chcesz mieć pięć,

Więc wbij w głowę, zapamiętaj:

Dętka, cętka, węzeł, chęć,

Kolędnicy, kądziel, święta.

- b) Maria Konopnicka, **Ach, ta przecudna, cicha łąka** (fragment)¹⁴.

Ach, ta przecudna, cicha łąka,

Gdzie myśl się moja we snach błąka,

Gdzie marzeń płynie zdrój...

— Anioły po niej chodzą rano

Ścieżyną w perły usypaną,

Cały ich chodzi rój.

Do stóp aniołom wieją szaty,

W tulipanowe zwite kwiaty,

W irysów długie pąki...

¹² Poprawna wymowa *q* i *ę* jest realizowana w tych wyrazach jako *o* i *e*.

¹³ Wiersz pochodzi z książki Witolda Gawdzika „Ortografia na wesoło i na serio”, s. 58-59.

¹⁴ <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/konopnicka-ach-ta-przecudna-cicha-laka.html>

Z barków im skrzydeł wieją tęcze,
 Pióreczek pawich półobręcze,
 A lilie kwitną z rąk.

c) Adam Mickiewicz, **Pan Tadeusz** (fragment)¹⁵.

Dom mieszkalny niewielki, lecz zewsząd chędogi,
 I stodołę miał wielką, i przy niej trzy stogi
 Użątku, co pod strzechą zmieścić się nie może.
 Widać, że okolica obfita we zboże,
 I widać z liczby kopic, co wzdłuż i wszerz smugów
 Świecą gęsto jak gwiazdy, widać z liczby pługów
 Orzących wcześnie łany ogromne ugoru,
 Czarnoziemne, zapewne należne do dworu,
 Uprawne dobrze na kształt ogrodowych grządek:
 Że w tym domu dostatek mieszka i porządek.
 Brama na wciąż otwarta przechodniom ogłasza,
 Że gościnna, i wszystkich w gościnę zaprasza.

Ćwiczenie 15

Proszę wstawić w luki odpowiednie wyrazy, a następnie przeczytać zdania na głos.

a) Tępo, tempo

- Utkwione gdzieś, w brudnej błonie okienka, wyblakłe ślebia Adamusa patrzyły
 i nieruchomo¹⁶.
- Wytrzymuje pan takie pracy¹⁷?
- [...] mamrotał zapatrzony w ową nogę bezwstydnie wywaloną, krzepką w kolanie,
 ogorzałą i krągłą¹⁸.
- Zbyt szybkie jak na niego. Jednego dnia dowiaduje się, że właściciel baru,
 w którym po raz ostatni widziano Lisowską i Bagińską, jest tatuatorem¹⁹.

¹⁵ <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html>

¹⁶ NKJP: Leon Kruczkowski, Kordian i cham, Warszawa 1979.

¹⁷ NKJP: Marek Krajewski, Mariusz Czubaj, Róże cmentarne, Warszawa 2009.

¹⁸ NKJP: Leon Kruczkowski, Kordian i cham, Warszawa 1979.

¹⁹ NKJP: Marek Krajewski, Mariusz Czubaj, Róże cmentarne, Warszawa 2009.

- przemian lechtało uśpione do tej pory części mojego ego²⁰.
- Będę leżał z oczyma wbitymi w sufit namiotu [...]²¹.

b) Kod, kot

- Dla tych, którzy znali, wszystko było jasne²².
- Ich oczy zawierały jakąś tajemnicę, której dostępny był tylko nielicznym²³.
- Z ostatniej stodoły uciekł do puszczy²⁴.
- Zupełnie jak bawiący się myszą²⁵.

c) Miedź, mieć

- Złoto, ropa czy – niektóre wzrosły od stycznia o ponad 100 proc.²⁶
- Móglbym jeszcze do ciebie prośbę?²⁷

Ćwiczenie 16

Przy wymawianiu niżej wymienionych par wyrazów proszę zaobserwować, w którym miejscu głoski *t*, *d*, *n* są artykułowane.

- a) tom – trzeba, tata – patrzy, tunel – zatrzymać;
- b) dom – drzewo, dawno – drzwi, dobry – drzazga;
- c) nogą – pączek , noc – mączka, nora – zmęczony.

Ćwiczenie 17

Przy wymawianiu niżej wymienionych par wyrazów proszę zaobserwować, w którym miejscu głoski *n* są artykułowane. Czy jest możliwa inna poprawna wymowa niektórych z tych wyrazów?

- bank, cynk, drink, dziewczyna, link, łazienka, niespodzianka, panienka, rodzinka, sukienka, tynk, zasłonka.

Ćwiczenie 18

Jak poprawnie należy wymówić podane wyrazy?

²⁰ NKJP: Jan Grzegorczyk, Chaszce, Kraków 2009.

²¹ NKJP: Mirosław Sokołowski, Gady, Warszawa 2007.

²² NKJP: Piotr Siemion, Finimondo – komendia romantyczna, Warszawa 2004.

²³ NKJP: Marek Idczak, Słowny wiatr, Kraków 2007.

²⁴ NKJP: Jan Grzegorczyk, Chaszce, Kraków 2009.

²⁵ NKJP: Ewa Białołęcka, Tkacz iluzji, Warszawa 2004.

²⁶ NKJP: Blog Andrzeja Steca - giełda, waluty, surowce, obligacje.

²⁷ NKJP: Adam Barczyński, Ślepy los, 1999.

- ssie, ssij, zziajany, zziębnięty, zzieleniał, pozytywizmie, w romantyzmie.

Ćwiczenie 19

W luki proszę wstawić w odpowiednią formę leksemów *standard*, *standardowy*, *standardowo*, a następnie przeczytać zdania i sformułowania. Kiedy wymawiamy w podanych wyrazach *d* (*dż*), a kiedy *t*? Od czego to zależy?

- Sami państwo widzą, trudno o lepszy widok w tym mieście. Mówiąc krótko, najwyższy w rozsądnej cenie²⁸.
- Sporządzone zgodnie z międzynarodowymi, podpisane i opatrzone podpisana opinią²⁹.
- Do dzisiaj nie wypracowaliśmy informatyzacji w administracji publicznej", mówi Uczkiewicz³⁰.
- Podwójne, wyższy, obowiązujące, niski
- Scenariusz "Rejsu", aby uzyskać akceptację, musiał odpowiadać powszechnie obowiązującym³¹.
- Robota nieskomplikowana, hotel o przyzwoitym i całkiem niedrogi, a mieszkający miasta – sympatyczni...³²

Ćwiczenie 20

Proszę poprawnie wymówić następujące wyrazy.

- pojedynczy, pojedynczo;
- młodzieńczy, szaleńczy.

Ćwiczenie 21

Jak poprawnie wymówić *dż/drz* w następujących wyrazach?

- dżem, dżinsky;
- budżet;
- Andrzej, drzazga, drzemać, drzemiący, drzewo, drzwi, drzwiczki, Jędrzejów, mędrzec, nozdrza, odrzucić, podrzucić, przedrzeć, w zanadrzu, wydrzeć, zdrzemnąć się.

²⁸ NKJP: Radosław Figura, Magda M Odcinek 31, Warszawa 2006.

²⁹ NKJP: Piotr Siemion, Komedia romantyczna, Warszawa 2004.

³⁰ NKJP: Edwin Bendyk, Zatruta studnia. Rzecz o władzy i wolności, Warszawa 2002.

³¹ NKJP: Maciej Łuczak, Rejs, czyli szczególnie nie chodzę na filmy polskie, Warszawa 2002.

³² NKJP: Paweł Laudański, Wiatr ze Wschodu (44), Warszawa 2008-2011.

Ćwiczenie 22

Proszę poćwiczyć wybrane głoski znajdujące się w łamańcach językowych.

- a) Suchą szosą Sasza szedł.
- b) Rozrewolwerowany rewolwer położ na kaloryferze.
- c) Chrząszcz brzmi w trzcinie w Szczebrzeszynie.

Ćwiczenie 23

Jak wymawiamy poprawnie następujące liczebniki?

- 5, 15, 19, 20, 50, 60, 90, 600, 500, 700, 900.

Ćwiczenie 24

Jak powinna brzmieć poprawna wymowa następujących wyrazów? Do czego dochodzi przy niestarannej wymowie tych słów³³?

- a) słuchaj, głupi, według;
- b) pierwszy, królewski, członkowstwo, językoznawstwo;
- c) umyślnie, rzemieślnik;
- d) garnki, ziarnko;
- e) jabłko;
- f) darł, umarł, zdarł.

Ćwiczenie 25

Proszę prawidłowo zaakcentować następujące wyrazy.

- a) opieka, czerwony, widoczny;
- b) humanistyka, matematyka, fizyka, prezydent;
- c) byliśmy, chodziliśmy, tańczyliśmy, biegaliśmy;
- d) żebyśmy, 700, 800.

Ćwiczenie 26

Proszę przeczytać poniższe zdania.

- a) Chodziłyśmy wtedy całe w strachu³⁴.
- b) Myślałyśmy, że jesteś już gdzieś daleko³⁵!
- c) Poszłyśmy do szkoły.

³³ Część wyrazów pochodzi z książki Mirosławy Lombardo, Przewodnik po starannej polszczyźnie, s. 155.

³⁴ NKJP: Marek Krajewski, Mariusz Czubaj, Róże cmentarne, Warszawa 2009.

³⁵ NKJP: Irena Jurgielewiczowa, Ten obcy, Warszawa 1969.

d) Zdecydowaliśmy się na wyjazd zagranicę.

Ćwiczenie 27

Proszę przeczytać na głos poniższe fragmenty tekstów.

a) Brzydkie kaczatko³⁷

Prześlicznie było na wsi. Lato gorące, pogodne, żółte zboże na polach, owies jeszcze zielony, na łąkach wielkie stogi pachnącego siana, a bociany przechadzają się powoli, na wysokich, czerwonych nogach i klekoczą po egipsku, bo takim językiem nauczyły się mówić od matek. Dokoła wielkie lasy, cieniste, szumiące, a w nich głębokie i ciche jeziora. Prześlicznie i cudownie było na wsi.

Na pochyłości wzgórza jasne słońce oświetlało stary zamek z wieżycami i gankami, otoczony murem i szeroką wstęgą wolno płynącej wody. Z muru zwieszały się pnące rośliny, a wielkie liście łopianu schylały się aż do wody. I było pod nimi cicho i ciemno, jak w cienistym lesie.

Pod jednym z takich liści młoda kaczka usłała sobie gniazdo i siedziała na jajach. Nudziło jej się bardzo, bo żadna z sąsiadek nie miała chęci w tak piękną pogodę rozmawiać z nią o tym, co słychać na świecie. Każda wolała pływać po przejrzystej wodzie, pluskać się i osuszać na ciepłym słoneczku, a ona tylko jedna, jak przykuta, siedzi w cieniu na gnieździe.

b) Badanie ciał radioaktywnych³⁸

Celem niniejszej rozprawy jest opisanie poszukiwań, które prowadzę od lat przeszło pięciu nad substancjami promieniotwórczymi. Badania te rozpoczęłam od studiów nad promieniowaniem uranowym, odkrytym przez p. Becquerela. Okazało się, że wyniki, do jakich mnie ta praca doprowadziła, odsłaniają widoki tak ciekawe, że pan Curie, odstępując od swych robót, będących w biegu, przyłączył się do mnie i odtąd wspólnie nasze usiłowania skierowaliśmy ku wydobyciu nowych ciał promieniotwórczych i ich zbadaniu.

Od początku naszych doświadczeń uważaliśmy za rzecz właściwą udzielać próbek ciał przez nas odkrytych i otrzymanych kilku fizykom, a przede wszystkim p. Becquerelowi, któremu zawdzięczamy odkrycie promieni uranowych. W taki sposób ułatwialiśmy innym badania nad

³⁷ Hans Christian Andersen, Brzydkie kaczatko, tłum. Cecylia Niewiadomska, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/brzydkie-kaczatko.html>

³⁸ Maria Skłodowska-Curie, Badanie ciał radioaktywnych, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/sklodowska-badanie-cial-radioaktywnych.html>

nowymi ciałami promieniotwórczymi. W następstwie pierwszych naszych publikacji p. Giesel w Niemczech zaczął również przygotowywać te ciała i udzielił ich próbek kilku uczonym niemieckim. Następnie przetwory te ukazały się w sprzedaży we Francji i w Niemczech i sprawa, przybierając coraz to większe znaczenie, stała się punktem wyjścia ruchu naukowego, tak że — zwłaszcza poza Francją — ukazały się i ukazują nieustannie liczne komunikaty o ciałach radioaktywnych. Wyniki tych różnych badań francuskich i zagranicznych z koniecznością są jeszcze zagmatwane, jak to bywa zawsze z przedmiotem badań nowym i pozostającym jeszcze w opracowaniu. Stan kwestii zmienia się, można powiedzieć, z dnia na dzień.

c) Koszyk kwiatów – powieść dla młodzieży³⁹

Po kilkunastoletnim szczęśliwym pożyciu z zacną swą małżonką, stracił ją Jakub przez nieubłaganą śmierć, a jego smutek stąd wynikły, był bardzo dokuczający; widocznie chylił się ku ziemi i głowa jego siwiała. Jedyną jego pociechą była, pozostała z wielu zmarłych dzieci, córka imieniem Marianna, w czasie jak umierała matka, tylko pięć lat stara. Wierny obraz swej poczciwej matki, a z wzrostem i duch jej stawał się ozdobniejszy nadobnymi przymioty: niewinność, skromność, uprzejmość, dodawały jej piękności, ozdób. Z twarzy jej wyglądało coś tak ujmującego, jak gdyby Anioł boży mieszkał w jej ciele. Zaledwo doszła piętnastego roku swego życia, a już prowadziła małe ojczyste gospodarstwo z zupełnym zadowoleniem ojca. W izbie nie spostrzegłbyś pyłku, w kuchni wszystko błyszczalo jak nowe, a cały dom był wzorem porządku i ochędstwa. Przecież umiała tak czas swój oszczędnie rozporządzić, że go zbyło do pomocy ojcu zatrudnionemu w ogrodzie, — a te godziny były najmilszymi jej życia, bo je słodził rozumny ojciec, powabnymi i na obyczajność wpływającymi powieściami i w ten sposób pracę czynił dwójako korzystną i przyjemną.

³⁹ Christof Schmid, Koszyk kwiatów – powieść dla młodzieży, tłum. Mateusz Osmański, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/schmid-koszyk-kwiatow.html>

Test

Proszę wybrać poprawną formę⁴⁰:

- 1.** a) dzisiaj b) dzisiej;
- 2.** a) marmelada b) marmolada;
- 3.** a) oranżada b) orenżada;
- 4.** a) nadworeżać b) nadwyreżać;
- 5.** Owad: a) mól b) mol;
- 6.** a) łabądz b) łabędź;
- 7.** a) obrząd b) obrzęd;
- 8.** a) tylny b) tylni;
- 9.** a) tysiączny b) tysięczny;
- 10.** a) drelować b) drylować.

Poprawne odpowiedzi:

1a, 2b, 3a, 4ab, 5a, 6b, 7b, 8a, 9ab, 10b

⁴⁰ Przykłady pochodzą z publikacji Mirosławy Lombardo Przewodnik po starannej polszczyznie.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA SPECJALISTYCZNA

- Bańko Mirosław, Przepiórkowski Adam, Górski Rafał, Lewandowska-Tomaszczyk Barbara, *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa 2012.
- Gawdzik Witold, *Ortografia na wesoło i na serio*, Warszawa 1995.
- Język polski. Encyklopedia w tabelach*, red. Wojciech Mizerski, Warszawa 2005.
- Lombardo Mirosława, *Przewodnik po starym polszczyźnie*, Warszawa 1988.
- Maciołek Marcin, Tambor Jolanta, *Głoski polskie. Przewodnik fonetyczny dla cudzoziemców i nauczycieli uczących języka polskiego jako obcego*, Katowice 2012.
- Majkowska Aneta, *Samogłoski ustne jako problem językoznawczy i logopedyczny*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Seria: FILOLOGIA POLSKA, Częstochowa 2004.
- NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego*, www.nkjp.pl
- Ostaszewska Danuta, Tambor Jolanta, *Fonetyka i fonologia współczesnego języka polskiego*, Warszawa 2019.
- Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, red. Andrzej Markowski, Warszawa 2006.
- Wiśniewski Marek, *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*, Toruń 2001.

FRAGMENTY TEKSTÓW WYKORZYSTANE W ĆWICZENIACH

- Andersen Hans Christian, *Baśnie*, tłum. Cecylia Niewiadomska, wyd. 7, Gebethner i Wolff, Kraków 1925 (baśń: *Brzydkie kaczątko*), <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/brzydkie-kaczątko.html> (dostęp: 20.10.2019 r.).
- Barczyński Adam, *Ślepy los*, 1999 (dostęp z NKJP, 10.10.2019 r.).
- Białołęcka Ewa, *Tkacz iluzji*, Warszawa 2004 (dostęp z NKJP, 10.10.2019 r.).
- Bendyk Edwin, *Zatruta studnia. Rzecz o władzy i wolności*, Warszawa 2002 (dostęp z NKJP, 10.10.2019 r.).
- Brzechwa Jan, *Mul*, http://wiersze.juniora.pl/brzechwa/brzechwa_m09.html (dostęp 20.10.2019 r.).
- Figura Radosław, *Magda M Odcinek 31*, Warszawa 2006 (dostęp z NKJP, 10.10.2019 r.).
- Grzegorczyk Jan, *Chaszcze*, Kraków 2009 (dostęp z NKJP, 10.10.2019 r.).
- Idczak Marek, *Słowny wiatr*, Kraków 2007 (dostęp z NKJP, 10.10.2019 r.).
- Jurgielewiczowa Irena, *Ten obcy*, Warszawa 1969 (dostęp z NKJP, 10.10.2019 r.).
- Konopnicka Maria, *Poezye*. T. 7, oprac. Jan Czubek, wyd. zupełne, krytyczne, Gebethner i Wolff, Warszawa – Kraków 1915 (wiersz: Ach, ta przecudna cicha ląka), <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/konopnicka-ach-ta-przecudna-cicha-laka.html> (dostęp: 20.10.2019 r.).
- Krajewski Marek, Czubaj Mariusz, *Róże cmentarne*, Warszawa 2009 (dostęp z NKJP, 20.10.2019 r.).
- Kruczkowski Leon, *Kordian i cham*, Warszawa 1979 (dostęp z NKJP, 15.10.2019 r.).
- Laudański Paweł, *Wiatr ze Wschodu (44)*, Warszawa 2008-2011 (dostęp z NKJP, 15.10.2019 r.).
- Łuczak Maciej, *Rejs, czyli szczególnie nie chodzę na filmy polskie*, Warszawa 2002 (dostęp z NKJP, 15.10.2019 r.).
- Mickiewicz Adam, *Pisma Adama Mickiewicza*, Wydanie zupełne, Tom V, Paryż 1860 (*Pan Tadeusz*, czyli ostatni zajazd na Litwie), <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html> (dostęp: 12.10.2019 r.).
- Siemion Piotr, *Finimondo – komedia romantyczna*, Warszawa 2004 (dostęp z NKJP, 15.10.2019 r.).
- Skłodowska-Curie Maria, Chemik Polski. Czasopismo poświęcone wszystkim gałęziom chemii teoretycznej i stosowanej, nr 8-13, 1904 (*Badanie ciał radioaktywnych*), <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/sklodowska-badanie-cial-radioaktywnych.html> (dostęp: 12.10.2019 r.).
- Sokołowski Mirosław, *Gady*, Warszawa 2007 (dostęp z NKJP, 15.10.2019 r.).
- Ks. Schmid Christof, *Koszyk kwiatów. Powieść dla młodzieży*, tłum. M. Osmanski, druk i nakł. C.A. Köhler, Brodnica 1857, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/schmid-koszyk-kwiatow.html> (dostęp: 12.10.2019 r.).
- Blog Andrzeja Steca – giełda, waluty, surowce, obligacje (dostęp z NKJP, 15.10.2019 r.).

NOTES:

ORTHOEPI OF WEST SLAVONIC LANGUAGES – PRACTICAL EXERCISES
(Workbook for practising standard Czech, Slovak and Polish pronunciation)

ORTOEPIE ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKŮ – PRAKTICKÁ CVIČENÍ

(Cvičebnice spisovné výslovnosti češtiny, slovenštiny a polštiny)

ORTOPIA ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKOV – PRAKTICKÉ CVIČENIA

(Cvičebnica spisovnej výslovnosti češtiny, slovenčiny a polštiny)

ORTOPIA JĘZYKÓW ZACHODNIOŚLOWIAŃSKICH – ĆWICZENIA

(Zeszyt ćwiczeń do nauki poprawnej wymowy języka czeskiego, słowackiego i polskiego)

Pavlína KULDANOVÁ, Marcel OLŠIAK, Milena HEBAL-JEZIERSKA

Ostravská univerzita

Ostrava 2020

1. vydání

ISBN 978-80-7599-172-0

Workbook is one of the outputs of the project *Orthoepy of West Slavonic Languages*. This project was made possible through Standard Grant No. 21910068 from the International Visegrad Fund.

The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe.

www.visegradfund.org

• *supported by*
• Visegrad Fund
• •